БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. АПРЕЛЬ 26 ПЯТНИЦА № 99 (5503).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралы доозулган

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудуунуң партия комитеттериниң секретарларының болгаш ажылдакчыларының чөвүлел хуралы Кремльге үш хүн үргүлчүлээн. СЭКП Төп Комитединиң Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның РСФСР талазы-биле Бюрозунуң Даргазының бирги оралакчызы А. П. Кириленконуң бүдүрүлгелерге, тудугларга удуртулганы экижидер болгаш күрүне планнарын күүседир талазы-биле СЭКП крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының, үлетпүр-бүдүрүлге зоналарының партия комитеттериниң сорулгаларының дугайында илеткелин чөвүлел хуралдың киржикчилери чугаалажып көрген.

Илеткел талазы-биле бүгү саналдар социалистиг индустрияның чаа күчүлүг көдүрлүүшкүнүнүн, бүдүрүлгениң бүгү курлавырларын мобилизастаарының дугайында сагыш салыышкыны-биле синиккен. Партийжи удуртулганың хевирлерин болгаш аргаларын улам ыңай сайзырангайжыдарының, партия организацияларының организастыг болгаш идеологтуг ажылын дээре дүүштүрериниң эргежок чугулазын ораторлар чугаалап турганнар. Үлетпүрүнүң болгаш тудугунуң ажылында бар четпестерни дидими-биле шүгүмчүлеп, чеди чылдың планының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринче угландырган үнелиг дыка хөй саналдарны киргген. Партия органнарын бүдүрүлге принципиниң аайы-биле эде тургускан чорук бүдүрүлгелерни болгаш тудугларны эң тодаргай болгаш чүткүлдүг удуртур арганы партия организацияларына берген дээрзин чөвүлел хуралга демдеглеп турган.

Кремльде Съездилер Ордузунга үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралы бодунуң ажылын апрель 25-тин эртенинден эгелээш үргүлчүлээн. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң мурнакчыларының апрель 25-те ажыттынган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилери ол аджок улуг залга бала чыылган турган.

Президиумга эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Руданов, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин** олар көстүп кээрге, олурушканнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

А. П. Кириленконуң илеткелиниң талазы-биле санал бериишкининге СЭКП-ниң Красноярск үлетпүр крайкомунуң бирги секретары **В. Ф. Гаврилов-Подольский** чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш **Н. С. Хрущевка** сөс берген. Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге — Россия Федерациязының үлетпүрүнүң болгаш тудугунуң ажылдакчыларынга, партия ажылдакчыларынга СЭКП ТК-ның база Совет чазактың даасканы-биле ол изиг байырны чедирип, коммунистиг тургузуушкуннуң улуг херээнге чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээрге, киришкеннер диңмиттиг адыш часкаан.

Залда олуржуп турар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга — коммунизмче бистиң шимчээшкинивистиң тук тудукчуларынга эш Н. С. Хрущев база-ла байыр чедирген.

Совет чазактың баштыңының тодаргай, сагыш-сеткилди хайныктырып келир чугаазын киржикчилер улуг кичээнгей-биле дыннаан болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка байырлыг чагааны Бүгү-россия чөвүлел хуралының киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Коммунистиг шиитилелди тургузар талазы-биле партияның болгаш ооң Төп Комитединиң мерген угаанныг ажыл-чорудулгазынга бүгү совет кижилер ханызы-биле таарызып турар деп, чагаада чугаалап турар. Партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери болгаш ооң хүлээп алган Программазы шиитилел депшилгезиниң күчүлүг дүргедедикчизи болган, улустың чогаадыкчы чорудунуң болгаш инициативазының чаа үнер дөстерин ажыткан. Съездиниң соонда эрткен үеним дургузунда бистиң чуртувус экономиканы, культураны хөгжүдеринге, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын бедидеринге кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган.

Бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күчүзүнүң болгаш камгаланыр аргалыының тендиш дивес үндезини — социалистиг индустрияны улам ыңай хөгжүдериниң херээнге Россия Федерациязының коммунистери, ажылчы чоннары бүгү күштерин бээр дээрзин чөвүлел хуралдың киржикчилери партияның Ленинчи Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Н. С. Хрущевка шыңзыткан.

* * *

Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле Бүгү-россия чөвүлел хуралы ажылын доосган.

Чочак-тараа — үнелиг культура

СЭКП ТК-ның март (1962 ч.) Пленуму чер ажылының сиген аралаштырылгалыг системазының хоралыг уржуктарын бируу шаап, одуругларының аразын сайзырадыр культураларның, ылаңгыя чочак-тарааның тарылга шөлүн калбартырын онзалап демдеглээн. Партияның Төп Комитединиң ноябрь Пленумунга илеткелинге эш Н. С. Хрущев чуртка тараа белеткелин 1963 чылда 4.2—4.5 миллиард пуд чедирер сорулганы салган. Ооң-биле холбаштыр чочак-тараа бүдүрерин көвүдедири база чугула рольдуг апарган.

Аъш-чемниң болгаш мал чеминиң үнелиг культуразы болур чочак-тараа ажыл-агыйларның тарылга шөлдериниң чаа тургузуунга чугула чернин ээлээн турар ужурлуг.

Чочак-тарааның үрезининде чемиштиг бүдүмелдер хөй. Ооң үрезини мал чиир эки концентраттыг чем. Чочак-тарааның бир килограмм тараазы 1,17 чемгерилге единицазынга деннежир.

Чочак-тарааның ногаан массазы, сигени, саваны болгаш мякинзы база хөй саныг белоктуг. Чочак-тараа саваның кукуруза-биле кады силостаарга силостун белогун көвүдедип, ооң үнезин бедидип турар.

Чочак-тарааның бир үнелиг шынары болза, ону тараан хөрзүнүүн дүүткүрүн бедидери болур. Хөй азот өөннээр аргалыг болганы-биле дүжүдүнден хамаарыштыр ажаап алышкын соонда бир гектарга 100 кг чедир азотту арттырып турар. Ол болза бир гектарга 15—20 тонна өдек, азы 2,5—5 центнер минералдыг чемишчидилге төккени-биле деннежир. Мооң-биле холбаштыр чочак-тараа болза ону тараан черге ооң дараазында тараа, техниктиг болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый культураларын тарыырынга кончуг эки культура болуп турар.

Тывага чочак-тарааны тарыыры улуг ужур-дузалыг. Ооң тарылгазы республиканың ажыл-агыйларынга эрткен чылын 4.108 гектар турган болза, ол 1963 чылда 8000 гектар чедир калбарар.

Республикада чамдык ажыл-агыйлар чочак-тараа тарып өстүрер талазы-биле ээлээн дүржүлгалыг апарган. Чижээ, эрткен чылын Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоз чочак-тарааның гектар бүрүзүнден 16 центнер. Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхоз 15,3 центнер, дуржулга станциязы 14,3 центнер дүжүттү ажаап алган. Ол ышкаш Чөөн-Хемчиктиң, Бии-Хемнинң, Таңдының сорт участоктары дуржулга участоктарындан 24-тен 36 центнер чедир дүжүттү өстүрүп ап турар.

Ындыг болза-даа колхозтарның болгаш совхозтарның хөй кезии чочак-тараа тарыыр черлерни багай белеткеп, ону тарыырының хуусааларын озалдадып, чайгы ажаалдазын багай чорудуп, тодаргайлаарга ону тарыырындан ажаап алырынга чедир күүсетсе чогуур агротехниктиг хемчеглерни улуг хажыдышкынныг күүсеткенинин түннелинде хензиг эвээш дүжүттү өстүрген болгаш ол-ла эвээш дүжүттү чидириглиг ажаап алган. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы», «ҮТКА 25 чылы» совхозтар эрткен чылын чочак-тарааны май айның төөчүзүнде, күргап калган хөрзүнге тараажы, чайын багай ажаалганының хараазы-биле бир гектардан үүгле үш-үш центнер дүжүт алган чорук, ол үнелиг культураны ук ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери херекке албаанын херечилеп турар.

Ам чочак-тарааны барыын талакы районнарда тарый берген, а чамдык ажыл-агыйлар тарып каапкан. Ындыг турбуже, ону өй-шаанда эки шынарлыг тарыырынга республиканың колхозтары болгаш совхозтары багай белеткенгенин демдеглевейн барып болбас. Колхозтарда 6.746 центнер, совхозтарга 5.246 центнер үрезиннер белеткеттинген болза-даа, чамдык ажыл-агыйларда чочак-тараа тарылгазынга хереглээр үрезиннер чедишпейн турар. Ооң-биле кады ажыл-агыйларның хөй кезиинде чочак-тараа тарыыр хөрзүн белеткеттинмээн.

Ам колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң сорулгазы болза чочак-тараа тарып өстүрер талазы-биле эрткен чылдың частырыгларындан чогуур түннелдерни үндүргеш, чочак-тарааны эң эрте хуусаада бедик агротехниктиг деннелге тарыыры болур. «1963 чылда Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга часкы ховву ажылдарын чорудар талазы-биле сүмелерде» республиканың ажыл-агыйларынга чочак-тараа тарылгазын чорударының хуусааларын доктаатканы. Ынчангаш ол сүмелерде хуусаларны барымдаалап, **чочак-тарааны барыын талакы районнарның суггат чок черлеринге апрельдиң үшкү он хонуунда, а тайга эдзэ чөөн талакы районнарга майның баштайгы он хонуунда ыяавыла тарыыры чугула.**

Чажып тарыыр үрезиннериң үнүүчел шынары 95 хуудан куду эвес болурун ажыл-агый бүрүзү барымдаалаар ужурлуг. Ооң ужурунда үрезиннериниң үнүүчел шынары куду ажыл-агыйлар оларның шынарын бедидер, ылаңгыя оларны хораннаар хемчеглерни тарылга мурнунда ыяавыла чорудары чугула.

Чочак-тараа тарылгазынга эң чугула үүве болза ону эрте чажып тарыыры болур. Үүге дээрге чочак-тараа соок доңатка шыдамыккай культура болганда черни 25—27 см ханы аңдарып, чочак-тарааны эрте тарыырга ол аарыгларга болгаш бок үүштерге белен алыспас. Ооң тарылгазын озалдадыры дүжүттү кудуладырынга чедирер.

Чажар нормазын көвүдеткенде чочак-тараа эки дүжүттү бээр. Ынчангаш бир гектарга 1,2—1,3 миллион борбак эвес, а 1,4—1,5 миллион борбак тараа онаажыр кылдыр кызыы одуруглуг азы белдирлешкек арга-биле чажып тарыырын колхоз, совхоз бүрүзү чедип алза чогуур. Чаштырылга мурнунда хөрзүнү аар илиир-биле ийи угланышкынга илиртеп, чернин шыгын базырып, катоктар-биле дескилээр ужурлуг.

Үстүнде айыткан агротехниктиг хемчеглер чочак-тараа тарыыр үеде ыяавыла сагыыр ужурлуг хемчеглер болур. Мынчангаш ажыл-агыйларның, бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчулары, тускай эртемниглери агротехниктиг хемчеглерни шыңгыы сагып, чочак-тараа тарылгазын өйшаанда, эки шынарлыг чорударынче организастыг хемчеглерни боттандырары чугула. Чочак-тарааның бедик дүжүдү оон хамааржыр.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Республиканың ховуларында часкы ховву ажылдарының фронтузу хүн бүрүде калбарып турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларының соонда Каа-Хемниң «Бурунгар», «Ленинчи орук», «Тиилелге», «Өвүрнүң «Торгалыг», «Коммунизмче орук», Тес-Хемниң «Чодураа» колхозтары болгаш өске-даа ажыл-агыйлар шык базырып эгелээн.

«Шекпээр» болгаш «Барлык» совхозтарның ховуларының ажыл-ишчилери ажылдың темпилерин улам дүргедедип турар. «Шекпээр» совхоз апрель 25-ке чедир 1500 гектар тараа культураларын, ооң иштинде 1430 гектар кызыл-тасты чажып тараан. Барлыкчыларда ажыл-херек база багай эвес чоруп турар. Олар 1562 гектар кызыл-тасты болгаш 120 гектар чочак-тарааны чажып тараан. «Большевик» болгаш «Мурнакчы» колхозтарда часкы ховву ажылдары калбарып турар.

Ындыг болза-даа чамдык удуртукчулар, тускай эртемниглер часкы ховву ажылдарын эгелээрин саададып турар. «Тес-Хем» совхозтуң чамдык участоктарынга апрель 22—23-те-ле шык базырып болур турган, ынчаарга ол ажыл-агый шык базырарынче үүгле апрель 25-те эгелеп кирген. Ындыг чорук Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-агыйларында, «Тыва» совхозта, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозта, «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтарда база болуп турар.

Чугула сорулгаларның бирээзи болза, кукуруза тарылгазынга өй-шаанда белеткенири болгаш ону чорудары болур. Ону барымдаалааш Чөөн-Хемчиктиң «Большевик», «Искра» колхозтарының, «Чыраа-Бажы» совхозтуң кукурузачылары харын хөрзүнү ажылдап кылып, кукуруза сеялкаларын таарыштырып эгелээн. Тес-Хем районуң «Коммунизмче орук» көдээ ажыл-агый артелиниң кукурузачылары черни болгаш техниканы база белеткээн. Ында комсомолчу аныяктарның элээн каш звенолары шык базырып, хөрзүнү дескилевишаан, кукуруза тарыыр черлерде ажылдап турар. Ол ажылды Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунуң кукурузачылары база эгелээн.

«Найырал» совхозтуң кукурузачылары кукуруза тарып өстүрери дээш ажыл-агыйжы ёзу-биле ажылдап турар. Ында кукуруза тарыыр черлерже 5 муң ажыг тонна өдекти сөөртүп төккен болгаш ам ону 3 тракторлуг 6 звено тарады чажып турар. Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда кукуруза сеялкаларын белеткээн болгаш кукуруза тарыыр черлерни чемишчидип турар.

Ындыг болза-даа чамдык удуртукчулар, тускай эртемниглер кукурузаны эрткен чыл ышкаш база чедир үнелевейн турары хараааныгыр. Ону өстүрериниге багай белеткеннип турар чорукту үүгле ооң-биле тайылбырлап болур. Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозунда кукуруза тарып өстүрер звенолар амга чедир четчелеттинмээн, кукуруза сеялкаларының септелгези доозулбаан, кукуруза тарыыр шөлдер тодаргайлаттынмаан, ооң ужурундан чаңгыс-даа центнер өдек сөөртүнмээн. Кукуруза тарып өстүрериниге белеткелди ол хире озалдаткан ол ажыл-агыйның удуртукчулары — баштаар черниң даргазы эш Сарыглар, агроном эш Далаа үүг чүвеге идеген турары билдинмес.

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң удуртукчулары эрткен чылдың мал кыштагладыышкынындан чогуур түннелдер кылбаан. Мал чемнери чедишпес болганы-биле ол ажыл-агыйга хөй мал өлген болгаш малдың продуктулуу кудулаан. Кукурузаны тарып өстүрериниң талазы-биле ёзулуг ажылдаарын ында ам безин бодавайн турар. Оларның черлеринге чемишчидилгелер чокка кукурузаның хөй дүжүдү алдынмас дээрзи билдингир турбуже, ховуларже чемишчидилге сөөртүп төкпейн турар. Партия организациязы, ооң секретары эш Попов болгаш баштаар чер, ооң даргазы эш Бондаренко ол четпестерни доп-дораан узуткаар, кукуруза тарыыр черлерге чемишчидилгелер төгерин организастаар ужурлуг.

Ажыл-агый бүрүзүнүң мал ажылының фермаларында хөй өдек мөөннеттинген болгаш техника база дуржулгалыг чер ажылдакчылары четчир турбуже, Таңды районнуң «Тиилелге» совхозу, «Коммунизмниң херели», «Совет Россия» колхозтары кукуруза тарыыр черлерже чемишчидилгелер төгериниче амга чедир эгелеп кирбээн. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери бо дугайында үүнү бодап турары билдинмес. Олар бойдустуң хайырлалынга идеген турар боор.

Час манавас. Хүн бүрүзүн чөп ажыглавайн соңгаарладыр чорук болза, хөй-хөй тонна тарааны болгаш ховву ажылының өске-даа продуктуларын чидиргени ол болур. Колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери, чер ажылдакчызы бүрүзү хөрзүн изип чылып, улуг шөлдерге ажылды хары угда чорудуп болур апаарын манавайн, шак бүрүзүн ажыглаар, черни аңдарарын, хөрзүнү ажылдап кылыр, кызыл-тасты, чочак-тарааны чажып тарыыр, кукуруза тарыыр шөлдерге техниканы белеткээр ужурлуг. Партия организацияларының, коммунист бүрүзүнүң бирги чергелиг хүлээлгези болза ховуларның ажыл-ишчилериниң ортузунга политиктиг ажылды чорудары, часкы ховву ажылдарында ажылдап турар бүгү кижилерни — тараажыларны болгаш механизаторларны чарышка хаара тутпушаан, оларны күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирериниге хуузунда үлегер-чижекти көргүзери болур.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң мурнакчылары

МОСКВА, апрель 25. (СЭТА). Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы бөгүн Кремльдиң улуг Ордузунда ажыттынган. Чөвүлел хуралдың үлетпүрүнүң, транспорттуң тудугунуң, көдээ ажыл-агыйның чаартыкчылары, партия, комсомол болгаш профэвилел ажылдакчылары, ажыл-агыйжылар, эртемденнер, рационализаторлар болгаш чогаадыкчылар — шупту 2.300 кижи киржип турар.

Эштер **Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Н. С. Хрущев, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин** президиумга көстүп кээрге олурушканнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

ВЦСПС-тиң даргазы В. В. Гришин эге сөзү-биле чөвүлел хуралды ажыткан. Бистиң чуртка Май бириниң байырлалынга келген ПБФ-ның чиңгине секретарь Луи Сайян баштаан профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлээлери, Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, Көрейниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның профэвилелдериниң төлээлери чөвүлел хуралда олуржуп турар деп, чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, эш Гришин чарлаан.

Эш Н. С. Хрущев баштадыр СЭКП ТК-ның Президиум кежигүннери составтыг Хүндүлүг президиумну соңгуур деп саналды чөвүлел хуралдың киржикчилери чылыг адыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның байырының текстизин СЭКП ТК-ның секретары А. П. Рудаков номчаан. Диңмиттиг адыш часкаашкыннары залга база катап диңмирел үнген.

«Коммунизмни тургузары—диринг чогаадыкчы чорук, миллион-миллион ажылчы чоннарның чүткүлдүг күш-ажылы» деп илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы **В. В. Гришин** кылган.

Республиканың үлетпүрүнүң 1963 чылдың бирги кварталында план күүселдезиниң түңнелдери

Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң дыңнадыы

Чеди чылдың бешки чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришкеш, республиканың үлетпүр-бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары 1963 чылдың бирги кварталында чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

I кварталда ниити продукция бүдүрериниң күрүне планы 108 хуу күүсеттинген.

Ниити продукция бүдүрери 1963 чылдың бирги кварталында турганы-биле деңнээрге 23 хуу өскен. Красноярск улус ажыл-агый чөвүлелиниң даг-руда комбинады бирги кварталдың планын 123 хуу, «Главкрасноярск тудугнуң» үлетпүрү—91 хуу, чер-чер Советтериниң үлетпүрү—105 хуу күүсеткилээн.

Тус-тус бүдүрүлге черлеринге продукция бүдүрериниң планының күүселдези мындыг болган:

	1963 чылдың I кварталында план күүселдезиниң хуузу	1962 чылдың I кварталынга удур 1963 чылдың I кварталында (хуу-биле)
Красноярск совнархозунуң бүдүрүлгелериниң—ниитизи-биле	**123**	**119**
Ооң иштинде:		
«Тыва кобальт» руда эргелели	107	264
Элегес шахта эргелели	111	90
Кызылдың электри станциязы	127	132
«Тыва даг-дүгү» комбинат	114	211
Даараныла комбинады	101	105
Алгы заводу	104	104
Эът комбинады	141	137
Раймаслопромнар	204	133
Хоорайның сүт заводу	99,2	106
Пиво заводу	106	95
«Главкрасноярск тудугнуң» бүдүрүлгелериниң—ниитизи-биле	**91**	**131**
ооң иштинде:		
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң бүдүрүлге комбинады	71	107
«Тыва тудуг» трезиниң дузалаар бүдүрүлгелер комбинады	111	144
Туулбу заводу	116	285
Чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери—ниитизи-биле	**105**	**107**
ооң иштинде: хлеб заводу	107	111
Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинады	108	87
Туранның » »	109	116
Сарыг-Септиң » »	103	96
Чадааанаың » »	100,1	89
Бай-Хаактың » »	100,1	115
Тожунуң » »	72	103
Шуурмактың » »	111	130
Кызылдың хоорулетпүр комбинады	106	108
Кызылдың типографиязы	118	99
Тараа продуктуларының эргелели	115	105
ооң иштинде Кызылдың дээрбези	124	124
Коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелери	150	117
Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйы	106	114
Автосептелге заводу	107	100,9

1963 чылдың бирги кварталында үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүргениң дараазында чурагайлар көргүзүп турар:

	1963 чылдың I кварталында бүдүргени	1963 чылдың I кварталында-зынга удур 1963 чылдың I кварталында (хуу-биле)
Электри энергиязын—муң киловатт-шак-биле	8289	136
Хөмүр даш—тонна-биле	52567	133
Тудугга хереглээр туйбу — муң санныг	2601	4.5 катап
Тудугга хереглээр чугай — тонна-биле	1028	97
Дилиг материалдары — муң кубометр	23	98
Тудуг ыяжын сөөртүү— муң кубометр	76	115
Эштээн демир-бетон конструкциялар—кубометр	885	167
Хөм идик—муң ажеш	11	111
кидис идик » »	15	103
Бажың иштиниң эт-херексел-дери—муң рубль түнге	144	102
Даараан кылыглар— муң рубль түнге	121	87
Эът—тонна	757	160
Колбаса кылыглары—тонна	156	103
Саржаг—тонна-биле	60	186
Чалаң сүт продуктулары—тонна-биле	1501	103
Далган—тонна-биле	3955	106
Хлеб болгаш булка кылыглары—тонна-биле	1732	109
Кондитер кылыглары—тонна-биле	134	120
Пиво—муң декалитр	46	107
Эзиртпес сускуннар—муң декалитр	15	89
Ижер дус—тонна-биле	1142	110

1962 чылдың бирги кварталындаазынга деңнээрге 1963 чылдың бирги кварталында электри энергиязын 2211 муң киловатт-шак хөйну, хөмүр дашты 13110 тонна хөйну, туулбуну 2030 муң саныгны, тудуг ыяжын 9862 кубометр; эштээн демир-бетон конструкцияларны 355 кубометр, 1131 ажеш хөм идиктерни, 469 ажеш кидис идиктерни, эътти 216 тонна, саржагны 28 тонна, чалаң сүт продуктуларын 38 тонна, далганны 239 тонна, хлеб болгаш булка кылыгларын 148 тонна, кондитер кылыгларын 22 тонна, дусту 105 тонна хөйну бүдүрген.

Республиканың бүгү үлетпүрү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң квартал планын 103 хуу күүсеткен, ооң иштинде Красноярск совнархозунуң даг-руда комбинадының бүдүрүлгелери 113 хуу, «Главкрасноярск тудугнуң» бүдүрүлгелери 90 хуу, чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери 100,1 хуу күүсеткилээн. Кызыл хоорайның сүт заводу, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң бүдүрүлге комбинады, чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери болгаш тараа-продуктулар эргелелиниң бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

АКШ-ТЫҢ ВЕЛИКОБРИТАНИЯНЫҢ ЭЛЧИННЕРИН Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

Апрель 24-те Кремльге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев АКШ-тың элчини Ф. Колерни болгаш Великобританияның элчини сэр Х. Тревьяннону оларның дилээн ёзугаар хүлээп алган.

Ядролуг чепсектин шенелделерин хоруурунуң айтыыларының талазы-биле беседа Н. С. Хрущев биле элчиннерниң аразынга болган. Беседага ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко киришкен.

(СЭТА).

Шуурмакчыларда

Тес-Хем районнуң Шуурмак үлетпүр комбинадының коллективи чеди чылдың бешки чылының планын чедиишкиниг күүседири дээш бүгү чуртта калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, бирги кварталдың планын хуусаа бетинде, март 21-де ажыр күүседип, күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган.

Комбинаттың ажылчын бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, бүдүрер продукцияның шынарын экижидер, ооң бот-үнезин чиигедири дээш шудургу ажылдап турар. Чижээ, ыяш белеткээр участоктуң ажылчыны Г. И. Светашев чеди чылдың планныг онаалдаан 1963 чылдың январь 1-ге чедир дөрт чыл дургузунда 108,2 хуу күүсеткен. Ооң үлегери-биле Николай болгаш Тимофей Никитин алышкылар, трактористер П. Дорохов, П. Калабин, Я. Буда олар эки ажылдап турар.

Чазаныр цехтиң коллективи квартал планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Чазаныкчылар И. Горбунов, Р. Паликарп, А. Басаргин, Д. Суханова, О. Чимбин, К. Мандара оларның кылган эт-херексели эки шынарлыг, чараш, кедилиг.

Бирги кварталдың планын чедиишкиниг күүседириниге автокрановщик И. Пшеничников, ыяш сөөртүп турар машиналарның чолаачылары И. Черкашин, Т. Казанцев оларның кылган кызымаккай күш-ажылын демдеглээр херек.

Ам шуурмакчылар май мурнунуң күш-ажылчыээлчээнде туржуп, улам хөй продукцияны бүдүрери дээш ажылдап турар.

Убса-Нурдан

Акы-дуңма Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың улус өөредилге ажылдакчылары бистиң республикада келген. Оларның аразында аймактың улус өөредилге киллизиниң эргелекчизи Ноской, Улангом хоорайда 10 чыл школазының директору Рагча-Сурен, чеди чыл школазының өөредилге эргелекчизи Донжо, Улангомда уруглар садының эргелекчизи Юсун.

Аалчылар Кызылдың школа-интернадынга, № 2, 5 школаларга, № 4 уруглар садынга барып, ында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар-биле танышканнар.

Бо ооларның хөй кезии эрткен чылдың күзүнүнде Совет Армияның хүрээлеңинден халажып келген. Ам олар Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабриканың тудуунда В. Черныйның бригадазында бызаңчылар болуп ажылдап турар.

Март айның планын 145 хуу күүседип, социалистиг чарышка күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш ол бригадага участоктуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан болгаш акша-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: В. Черныйның бригадазының бызаңчылары. Бирги одуругнуң солагай талазындан ийигизи бригадир Владимир Черный.

Фото Г. Федосеевтиң.

Хову-аксычылар күш-ажылчы ээлчегде

(Репортаж)

★

Имир дүжүп келири билек-ле Хову-Аксының оттары чайынындыр кыва бээр. Ында ажылдар дүн-хүн дивейн хайныып турар. Тывалар, орустар, украиннер, белорустар, латыштар, хакастар «Тыва кобальт» комбинатты тудуп турар.

Хөй-хөй коллективтер, бригадалар, цехтер бирги кварталдың планын чедиишкинниг күүсеткеш, май мурнунун социалистиг чарыжына идепкейлиг киржип, бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турар.

Ылаңгыя шахтёрлар черниң ханы каттарынче үттеп кирип, кобальт чыдар черлерни дилеп, оларны тыпкаш өдүглерни кылып, кобальт казып тыварының баштайгы белеткел ажылдарын чорудуп турар. Чоокта чаа ийиги өдүгүн шахтёрлары май мурнунун чарыжының түннелдерин үндүргеннер. Коллектив онааллаңа 130 хуу күүсеткен, мурнакчы шахтёрларны тодараткан. Оларның бирээзи Чамбал Тугар-оол. Ол чаа-тепсикчиниң, электровоз машинизиниң тускай мергежилин чедип алган ажылдап турар. Шахтёрларның коллективи ооң чуруун май мурнунун Хүндүлел самбыразына киирерин саналдаан.

Ийи дугаар өдүгүн шахтёрларының коллективи өрүмнээр цехтиң коллективин май мурнунун социалистиг чарыжына кыйгырган. Өрүмнекчилер кыйгырыгны хүлээп алгаш, улам соруктуг ажылдап кирипкеннер. Өрүмнээр машиналар черниң ханы каттарынче дүн-хүн чок ханылап кирип, оларның оттары үзүктел чок хып турар. Өрүмнекчилерниң мурнакчылары база бар. Олар—мастер Захаровтуң удуртуп турары коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери-дир.

Захаровчулар бирги кварталдың планын 123 хуу күүсеткеш, бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турар.

Хүн келген тудум-на чаа-чаа өрүмнээр машиналарны дагларда тургузуп турар. Сөөлгү хүннерде комбинаттың кол тудуг шөлүнүн соңгу талазында оларны хөйү тургускулаан. Оларга электри күжү херек. Ынчангаш энергетиктер оларже бедик вольтулуг электри дамчыдылгазын кылып турар. Ылаңгыя мастер Н. Беляков (чурукта оң талазында) электрижилер М. Бабкин (ортузунда), Ф. Бабкин олар бо ажылды эки кылып турар. Олар боттарының электрижи тускай мергежилинге дыка ынактар. Электрижилер бо дамчыдылганы Май 1-ге белек кылдыр доозар хүлээлгени алган.

Хову-Аксында ажылы ындыгла көскүлеп эвес ажыл-ишчилер база бар. Олар ыяш дилер цехтиң чазаныкчылары-дыр. Олар чокка шактёрларның-даа, демир-бетон заводунуң ажылчыннарының-даа, чуртталга бажыннарының. Комбинат тудугларының тудугжуларының-даа ажыл-ижи бүтпес. Чазаныр цехте коммунист Р. И. Коровинниң удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың бригадазында шевер чазаныкчы, СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат Күдер Салчак ажылдап турар. Ындыг чазаныкчылар цехте хөй.

Чазаныр цехтиң коммунистери, бригадирлер Р. Коровин, И. Соколов, М. Юшаков олар СЭКП Төп Комитеттиң май Пленумун чыылдырар дугайында СЭКП ТК-ның шиитпирлери-биле часпар үезинде танышкан. Оларның бригадаларында идеологтуг ажыл эки. Беседаларны, солун номчулгаларын чорудуп, бригадаларның кежигүннери шупту өредилгеде алды кижи кежээки школаның он бирги клазында эки өренип турар.

«Тыва кобальт» комбинаттың тудугжулары солун, ажыл-ишчи байдалда чурттап турар. Хову-аксыжылар коммунистиг келир үе дээш бүгү улустуң улуг ажыл-ижинге үлүг-хуузун ынчаар киирип турар.

Сөзү, фотозу **К. Беловтуу.**

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Практиктиг хемчеглерни алган

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму улус ажыл-агыйының бүгү адырларына партийжи удуртулганы бүдүрүлге принцивин барымдаалап эде тургузарын шиитпирлээнинге Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң коммунистери кончуг-ла таарзынган. Участокта партия эге организациязы эрткен үениң иштинде ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырарынга холбаштыр өлүмнүн практиктиг хемчеглерни ап чоруткан.

Эге организация хамыктың мурнунда бодунуң эң дээре күштерин бүдүрүлгениң шиитпирлиг участоктарынга хуваап быжыглааш, чон ортузунга идеологтуг ажылды күштелдиреринче улуг кичээнгейни салган турган. Пленумнуң материалдарын партия чырыдыышкынының бөлгүмнеринге ханызы-биле өөредириндан аңгыда, колхозчу массаның ортузунга угаадып тайылбырлаар ажылды парторганизацияның пропагандистери, агитаторлары чедиишкинниг чорудуп, оларны улам чаа-чаа күш-ажылчы тиилелгелерже мобилизастап келген.

Ол чугула документилерни бистиң коммунистеривистен участок эргелекчизи Бурбүзээн, бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның бригадирлери Дава, Дырыш-оол, Өдүрек болгаш өске-даа агитаторлар суур чурттакчыларындан эгелээш, тус-тус малчын өрегелерге чедир делгеренгейи-биле таныштырбышаан, политиктиг ажылды ажыл-агыйжы соруглар-биле тудуш холбаштырып турарлар. Малчын чонуун амыдырал, культуразын экижидериниң хөрээнге коммунистер база улуг рольду ойнап, чуртталга бажыннарының үүрмек септелгелерин чорударынга, кызыл булуннар, чунар бажыннар ажыдарынга идепкейлиг киржип, көдээге культурлуг амыдырал дээш демиселдиң мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Участокта парторганизация мал кыштаглаашкынынче күстен бээр онза кичээнгейни салып, ону чедиишкинниг эрттиреринче коммунистер бүгү малчыннарны эки мобилизастаан. Мал чемнери чедишпес турган болза-даа, малды менди кыш ажырар дээш шиитпирлиг хемчеглерни ап келгениниң түннелинде, хорамча кончуг эвээш болуп, бүгү чүзүн малдарның чаш төлү менди алдынып, эки доругун турар.

Мал ажылының шакпын хөгжүлдези чер ажылының улам ыңай көдүрлүүшкүнүнден болгаш мал кажааларының, малчыннарга чуртталга тудуунуң калбарышкынындан дорт хамааржыр дээрэин парторанизация шын билип, бо адырларже база биче эвес кичээнгейни салып турар апарган. Чер ажылы дээре күштер-биле быжыглаттынган. Ында бистиң хоочун тараажы коммунистеривис К. Хойлаарак, К. Чамзырын, К. Лама болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдап турарлар. Олар чер ажылының хөгжүлдезинче массаны чүгле эки мобилизастап турар эвес, харын боттары күш-ажылга мурнакчы үлегерни көргүзүп, кылыр ажылдың нормазын 120 хуудан кудулаттайын келгеннер.

Чеди чылдың бешки чылының часкы тарылгазынга бүгү-ле белеткелди коммунистерниң удуртулгазыбиле бистиң участоктуң тараажылары бо чылын хынамчалыг чоруткан. Оон түннелинде бистиң участок колхозта бүгү участоктарның аразында социалистиг чарыштын тиилекчизи болган. Биске хереглеттинзе чогуур 3 тракторнун, 4 сеялканын, 4 трактор андазыннарының, үрезин сөөртүр 5 тергенин, 2 автомашинанын септелгези шагда-ла доозулган. Техника септелгезинге участоктуң дарганнары М. Маадыр-оол, Х. Керзенмей олар онза идепкейлиг киришкеннер.

Тараа болгаш ногаа культураларының бүгү үрезиннери бисте бүрүн бар, оларның арыглаашкыны эки чоруттунган. Техниканы мергежилдиг башкарып шыдаар механизатор кадрлар бисте четчир. Парторганизация часкы тарылганы кыска хуусаада, агротехниктиг бедик деннелге эрттиреринің ажылы планын чогаадып кылган. Ында кол кичээнгейни тараажылар ортузунга политмассалыг ажылды эң таарымчалыг тургузарынче угландыр салып турар. Танылыга ажылын чорударын харылаза чогуур тускай агитаторларны парторганизация хову турлаанда быжыглаан. Олар ам турлагның дерилге-шимелдезин чорудуп эгелээн. Мынчангаш Эйлиг-Хем участогунуң тараажылары часкы тарылганы эгелээринге ам мырыңай шуут белеп.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг доозары, часкы тарылгага бүгү талалыг белеткенири-биле чергелештир, участокка тудуг ажылы база чедиишкинниг чоруп келген. Коммунистер Т. Дадар-оол, К. Чамзырын оларның удуртулгазы-биле тудуг бригадазының звенолары чылы хөлдери билек-ле хөй-хөй тудугларны чаңгыс угда чорудуп эгелээн.

Ол тудугларның аразында малчын өрегелериң адаан каш чуртталга бажыннары бар. Тудуг бригадазында хүн бүрүүн ажыл нормазын 110—115 хуудан кудулаттайын турар К. Кендек, К. Күнгаа, К. Идам, М. Садыы дээн ыякаш бедик мергежилдиг, мурнакчы бызанчылар бар. Тудуг бригадазының кежигүннери амгы темпизин кошкатпайн ажылдаар болза, участоктуң тудуг планы бо чылын чедиишкинниг күүсеттинип шыдаар дээрзинге шуут бүзүреп болур.

Эйлиг-Хем участогунуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери бистер шак мынчаар ажылдап, чурттап турар бис. Бистиң бүдүрүлге ажылывыста чедиишкиннерден аңгыда четпестер база эвээш эвес. Ылаңгыя ырак одарларда малчыннарга аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналарының хандырылгазы, кино көргүзүү ам-даа четпес организастаттынып турар.

Чамдык коданнарда хураган аарыы тыптып, хорамча эгелеп турар; а колхозтуң мал эмчилери ол аарыгга удур демисел чорудуп, малчыннарга боттуг дуза чедиреринде улуу, харын чүгле шын эвес актылар тургузуп, ынчангаш малчын кижилерниң материалдыг сонуургалын кудуладып турары черле таарышпас ышкаш. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң партия комитеди (секретары эш Х. Доржу) участоктуң ажылында четпестерни узуткаар талазы-биле ында партия эге организациязынга дузалажыр болза чогуур.

Х. ӨДЕК.
участоктуң партбюро кежигүнү.

АК-ДОВУРАКТАН ЧАА МЕДЭЭЛЕР

Михаил Кореевтиң бригадазы улуг тудугда калбарган байырлал мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнде мурнакчыларның бирээзи болуп шылгарап турар. Ол бригада даг-дүгү болбазырадыр фабриканың кол корпузунуң тудуунда ажылдап турар. Бригадага онааашкан бүдүрүлге планының күүселдезин дараазында саннардан тодаргай көрүп болур: февраль айнынын—179 хуу, марттынын — 139 хуу күүсеткен. Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга харыы кылдыр база партия Төп Комитединиң май Пленумунга алдар болдурган чарышка улам сорук киргеш апрельде хүн нормазын бригада 170 хуудан куду эвес күүседип турар. Ынчангаш, байырлал хүнүнге күш-ажылчы белек кылдыр апрель айның онаалдазын 170 хууга күүседирин бригада кежигүннери шиитпирлээн. Оларның сөзү-биле ажыл-ижи дүгжүп турар.

Байырлалга күш-ажылчы белектер дээш чарыш бригадалар, участоктар болгаш звенолар аразында калбарган. Амгы бо хүннердеги Ак-Довурак суурда шынап-ла ажыл-иш хайныр-лар чаңгыланып турар.

Монгуш Кара-оолга баштаткан тудугжулар бригадазы база эки ажылдап турар. Ол бригаданың тудугжуларының мергежилдиг холдары-биле төп септелге мастерскаязының тудуу кылдынып турар. Оларның чарышка алган хүлээлгези—Май 1-ге уткуштур апрель айның онаалгазын 110 хуу күүседир. Хүлээлгениң чарыжы —күүселдезинде. Ынчангаш бригада кежигүннери хүн бүрү карак-кызыл ажылдап, ажыл нормазын ниити бригада 110—115 хуу күүседирин хандырып турар.

Фабрика тудуун бетон-биле, чижеглеп чугаалаарга амгы үениң тудуунун эки хлеви-биле хандырар харыысалгалыг соруулга бетон заводунуң коллективинге онаашкан. Ук коллектив бодунуң хүлээлгезин шыдамыккай күүседип турар. Ээлчегде 50 кубометр бетонну хайылдырып белеткээр нормалыг тургаш, 60—70 кубометр бетонну берип турар. Дуржулгалыг бригадир эш Ковалёвтун удуртканы ээлчег чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, эки шынарлыг хөй продукцияны берип турар.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели болгаш комбинаттың администрациязы, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары май мурнунуң чарыжын тодаргай удуртуп, ооң калбарыышкынынга таарымчалыг байдалды хандырып турар. Апрельдиң бо хүннеринде кол күштерни фабрика тудуунче—№ 1 үлетпүр участогунче мөөнээн.

Т. ТАЛГАНЧИК.
(бистиң корр.).

КОММУНИСТЕР—МАЛ АЖЫЛЫНДА

Партияның чаа Программазының практиктиг боттанылгазын бистиң партиявыс бодунуң хөй миллион кежигүннерин дамчыштыр шиитпирлеп турар. Коммунистиг ниитилелди тургузарынга чугула негелделериниң бирээзи — көдээ ажыл-агый продуктуларының албекшилин чедип алыр талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизи болгаш ТК-ның ооң сөөлүндеги пленумнары көдээ парторганизацияларының база коммунистериниң мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг соруулганы салган.

Ынчаарга ол хүндүлүг соруулганы күүседир дээш бистиң «Суг-Хөл» совхозта партия комитеди, тус-тус салбырларда эге организациялар эрткен үениң иштинде өлөөн организеттыг хемчеглерни чоруткан. Чүүндаа мурнунда бис коммунистериң күжүн совхоз бүдүрүлгезиниң шиитпирлиг участоктарынга таарыштыр тургузарынче, оларның бүдүрүлгеге авангардтыг ролюн хандырарынче кол кичээнгей салып, үчётта бар 243 коммунистерниң 168-зин мал ажылында, 36-зын тудугда, 27-зин чер ажылында быжыглаан бис.

Мурнунда биске хөй санныг үүрмек фермалар болгаш кодан хойлар тургулаан. Оларны улгаттыр каттыштыргаш, улуг күштүг, хөй орулгалыг фермаларны база хойжу бригадаларны одарлар аайы-биле тургускулааш, оларның удуртукчуларында эң шыырак коммунистерни быжыглаан бис. Малдын баш санын өстүрер, уксаазын экижидер болгаш продуктулуун бедидер талазы-биле бо хемчеглер биске эки түннелдерни берип турар апарганын демдеглээр херек.

Ол дугайын чүгле бо чылдың баштайгы кварталының түннелдериндэн безин көрүп болур. Манчүректиң хойжу бригадазында (бригадири Ашак Сергей) 1972 төрүүр хойларның 1204-түү оолдаан, олардан 1204 хураган менди алдынган. Ол ышкаш Чуткутта коммунист Сарыг-оолдуң бригадирлээн хойжу бригадазы чаш төлду база бүрүнү-биле менди алган.

Бистиң хойжуларывыстың аразында эки түннелдерни чедип ап турар мурнакчылар эвээш эвес. Оларның чижээнге 238 төрүүр хоюндан 247 хураганны алган Ишкинде О. Доржуну, 290 хоюнун хураганнарын бүрүнү-биле камгалап шыдаан кадарчы Сюрюн-оолду, 256 хоюнун чаш төлүн менди доруктурган С. Эртинени болгаш өскелерни-даа киирип болур. Малдың чаш төлүн камгалап өстүрер талазы-биле бистиң ниити көргүзүүвүс база энир чылгызындан өлөөн бедээн. Энир чылын 100 баш төрүүр хойга онааштыр чүгле 53 хураганны алган болзувусса, бо чылын 72 хураган онаажып турар апарган.

Мал продуктуларын бүдүрер талазы-биле бистиң көргүзүглеривис бо чылын планныг онаалгаларны өлөөн мурнап турар апарган. Бирги кварталда 500 центнер эът бүдүрер тургаш, 763 центнерни бүдүрүп, планывысты 153 хуу күүседип шыдаан бис. Оон ачызында күрүнеге 500 центнер эът садар ужурлуг тургаш, оон 150 центнерни ажыр садар аргалыг болдувус. Суг бүдүрери бисте база бо чылын өлөөн өскен — 960 центнер суттуң орнунга 1054 центнерни күрүнеге саткан бис. Өскээр чугаалаарга, эрткен чылдың бирги кварталында совхоз ниитизи-биле бир саар инектен-не ортумаа-биле 223 литр сүт саап алган турган болза, бо чылын 250 литрни саап алган. Бо талазы-биле ылаңгыя Ак-Даш сүт-бараан фермазы онза шылгарап, инек бүрүзүнден 394 кг суттуг саап алган.

Эът, сүт бүдүрериниң, оларны күрүнеге садарының талазы-биле ылаңгыя Киров аттыг салбыр (эргелекчизи М. Досун-оол, парторганизация секретары О. Лопсан) болгаш Бора-Тайга салбыры (эргелекчизи М. Канчыыр-оол, парторганизация секретары О. Шагдыржап) совхозтуң өске салбырларындан онза шылгарап, планныг онаалгаларны оранчок ажыр күүсетпишаан, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, дирекция черинин, парткомиун шилчиир Кызыл туктарын чаалап алганнар. Ында парторганизацияларның организас-массалыг ажылынын күштелиишкини, коммунистер болгаш комсомолчуларның бүдүрүлгеге мурнакчы рольду ойнап келгени ол салбырларның ындыг эки көргүзүглерни чедип алырынга улуг идиглиг болганын демдеглээри чугула.

Сүт бүдүрерин көвүдедир дээш эрес-маадырлыг ажылдап турар бистин мурнакчы саанчыларывыстың дугайын база ыыттавайн эртип болбас. Оларның амгы көргүзүглерин эрткен чылдың бирги кварталда турганы-биле деннээрге дыка ылгалдыг. Ак-Даш сүт-бараан фермазының саанчылары О. Шартак, К. Сарыглар олар бо чылын бир саар инек бүрүзүнденне 458—469 кг чедир суттуг саап ап, ол фермада саанчылар аразынга калбарып келген социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар, а эрткен чылдың бирги кварталында оларның көргүзүглери үстүнде көргүзүглериниң чартыы безин четпес турган. Мал ажылында ажылдап турарларның материалдыг сонуургалын улгаттырар, бүдүрүлгечи идепкейин өстүрер дээш совхозтуң дирекциязы мурнакчыларга өртектиг шанналдарны ай санында тыпсын келгени мал продуктуларын бүдүрерин көвүдедириниң хөрээнге дыка дузалыг болганын демдеглээр херек.

Материалдыг байлактар болур эът, дүк, сүттүң чогум-на тургузукчулары — малчын кижилерниң ажылдап чурттаарынга, культурлуг хандырылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш совхозта парторганизация бо чылын база чамдык ажылдарны чоруткан. Сүт-бараан фермаларында болгаш хойжу бригадаларның төптеринде 8 чунар бажыңны, 12 кызыл булуңну ажыткан. Бир ферма электрижиттинген, бир ферма радиожуттунган.

Тус-тус одарларда малчын өрегелериниң радио харылзаазы база экижип турар. Совхоз бодунуң хөренгизи-биле 6 хире эң мурнакчы хойжуларга радиоприёмниктер садып берген, 12 малчыннар боттарының күүсели-биле садып алганнар.

Малчыннарга амыдырал, үлетпүр болгаш аъш-чем бараанларының садыглаашкыны база экижип турар. Чүгле бүдүн чартык ай дургузунда безин совхозта ажылчын кооперация малчыннарга 53 чунар демирлерни, 100 демир орунналры, 300 ак-чоорганнарны, 500 аржылдарны, 15 тоннадан ажыг хлебти, 8 тонна сухарейни, 15 тонна янзы-бүрү крупаларны болгаш амыдыралдың өскедаа чугула-чугула бараанларын садыглаан. Малчыннарга бараан садыглаашкынын улам чоокшуладырыбиле 4 кезек черде садыгжызы чок парёктарны тургускан болгаш 2 авголавка тускай график ёзугаар малчыннарның аалдарын кезип, садыглап чоруп турар.

Малчын чонга оран-бажың хандырылгазын экижидеринче база биче эвес кичээнгей салдынган. Өлөөн хөй чуртталга бажыннарының үүрмек болгаш капитал септелгезин чоруткан, 9 хойжу өрегелер эки дерилгелиг чаа өглер-биле хандыртынган. 30 аал ишти чурттаар 15 бажыңнарның тудуу чедиишкинниг чоруп турар болгаш дараазының кыштаглаашкыны эгелээринің бетинде ажыглалга киирер. Малчыннарга чуртталга тудуушкуну моон соңгаардаа улам калбарар апаар. Чоокку 1—2 чылдар дургузунда кол-кол одарларның малчыннары эки шынарлыг бажыннар-биле бүрүн хандыртынган турар.

Совхозтуң парткому болгаш тус-тус салбырларда партия эге организациялары малчыннарның культурлуг хереглелдерин болур чогууру-биле хандырар дээш база чамдык хемчеглерни алган.

Малчыннарның зооветеринарлыг өөредилгези Алдан-Маадыр, Ишкин салбырларында, Сарыг-Булун, Ортаа-Тал сүт-бараан фермаларында үзүктел чок чоруп, белгүмнернин кичээлдерин совхозтун тускай эртемниглери Ф. Ооржак, Л. Сарыглар, А. Монгуш олар бедик деннелге эрттирип келгеннер.

Малчыннарның культурлуг деннелин, политиктиг билиин бедидериниң хөрээнге көдээ интеллигенцияның киржилгези бисте сөөлгү үеде өлөөн идепкейжип турар. Суг-Аксы эмнелгезиниң эмчилери болгаш ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары график ёзугаар 10 хонгаш хойжу бригадаларже, фермаларже үнүп, малчыннар ортузунга медицина пропагандазын калбартып, оларның санитарлыг билиг чаңчылдарын өстүрүп турарлар. Ол ышкаш, Ишкин, Алдан-Маадыр, Бора-Тайга школаларының башкылар коллективтери чоогунда сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларның төптеринге неделя санында барып, коммунистиг кижизидилге болгаш коммунистиг мораль дугайында лекция беседаларны чорудуп, концерт көргүзүглерин организастап келген.

Бистиң маадырлыг малчыннарывысты күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирериниң чепсээ өскү агитация база сөөлгү үеде экижип турар. Ылаңгыя Алдан-Маадырның Сарыг-Булун, Бора-Тайганың Ак-Даш, Ортаа-Тал, Ишкинниң Ишкин-Аксы сүт-бараан фермаларынга өскү агитация мурнунда багай турган болза, ам ында кызыл булуннар, клубтар эки дерилгелиг апарганын демдеглээр херек.

Ажылчы чонуң күш-ажылчы идепкейин өстүрериниң шылгаттынган аргазы социалистиг чарыш, ооң дээди хевири — коммунистиг күш-ажылдың бригадазы болгаш шалыпчызы деп бедик атты чедип алыры дээш шимчээшкин моон мурнунда каяа-даа кончуг сула чоруттунуп турган. Партком болгаш түс-тус эге организациялар бо айтырыгже кичээнгейни чидиглендирип, өлөөн организастыг хемчеглерни алган. Оон түннелинде байдал чугаар экижип, салдынган ажыл-агыйжы соруулгаларны чедиишкиннинг шиитпирлээри дээш социалистиг чарыш чүгле мал ажылында эвес, харын совхоз экономиказының өске-даа адырларында ажыл-ишчилериниң ортузунда ам идепкейжип өгелээн, ол чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер болгаш комсомолчулар чоруп турар.

Малчынар-биле политкижизидилгелиг, организас-массалыг ажылда четпестер бисте ам-даа эвээш эвес. Ол четпестерниң дугайын апрель 10-да болган совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга шыңгыы чугаалашкаш, оларны узуткаарының тодаргай хемчеглерин ажылдап кылган.

О. ЛОПСАН-СЕРЕН,
совхозта партком секретары.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

* * *

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунга механизация курузунга 22 кижи өөренип турган. Олар өөредилгезин доозуп, тракторларны башкарып чорудар эргени алгаш, чеди чыдың бешки чылының тарылгазынга киржири-биле тарап чорупканнар.

Оларның аразында Е. Жуков, К. Алдын-кыс, Т. Серет-оол олар кончуг эки өренгеннер.

С. ӨПЕШ-ООЛ.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң кежигүнү Кодай-оол Донгак Күскежековичиниң шевер холдары колхозтуң суурунга чеже бажыңны тудушпаан, чеже нарын чазаныгганы кылбаан дээрил. Сес чыл дургузунда ол доктаамал ажылдап келген.

Ам үеде Д. Кодай-оол Шолук-Хову аксында хойжу бригаданың тевүнде чуртталга бажыңнарының болгаш кызыл булуннуң тудуунда ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип турар.

Х. ДОНГАК.

* * *

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң ийи чыл ажыг үеде орта ажылдавайн, үрелип келген пилорамазы ам хүнде 6 кубометр ыяшты дилер норманы 8 кубометр чедирип азы нормазын 133 хуу күүседип турар апарган. Ол чүден болганыл дизе, колхозчу Седен Сергейни пилорамщикке киирген соонда, кыска үениң иштинде ол ажылынга мергежип, пилораманы доктаамал ажылдатканының түннелинде ындыг болган, оон беш кижилиг бригадазы 500 кубометр ыяшты дилер хүлээлгезин күүседир дээш шудургу ажылдап тутурар.

Ш. СЕРЗЗДАР.

ТУДУГДА

1962 чылда Тоожу районга чуртталга бажыңнары тудары-биле 73 муң рубльди күрүне берген. Ол акшабиле 517 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын тудуп, ажыглалга киргеш, чуртталга тудуунуң планын районнуң тудуг-септелге салбыры 214 хуу күүсеткен.

1963 чылда чуртталга бажыңнарын тударынга 153 муң рубльди күрүнеден үндүрүп берген.

Апрельдиң баштайгы хүннеринге чедир бирээзинге-ле 2 аал ишти чурттаар беш бажыңнарның тудуглары колдуунда доозулган, ам чүгле будуп, дозулаары арткан. Удавас 10 ег-бүле чаа бажыңнарлыг болурлар.

Амгы үеде тудуг участогунуң бир бөлүү район эмнелгезиниң тудуунда, еске бир бөлүк чунар бажың тудуунда шалыпкын ажылдап турарлар. Участокта мурнакчыларның саны өскен. Тудугжулар А. Копылов, Зинкеевич, Бедарев, Спирин болгаш ыяш белеткелинде Травников олар ажыл нормазын доктаамал, ай санында ажыр күүседип турарлар.

Моон-биле чергелештир участоктуң ажылында улуг четпестер база бар. Ажыглалга киирип турар бажыңнарның шынары куду, шалаларны, эжик, соңга кастыктарын өл ыяш-биле кылып турар.

Моон соңгаар чаа тудугларның шынарынче улуг кичээнгей салыры тудуг-септелге участогунуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

И. БАДАРЧЫ.

55 муң

Барыын-Хемчик районнуң «Тээли» совхозунуң куш фермазында ажылдап турар С. Дарыма 1100 дагааны, 36 индюктерни ийи чыл дургузунда ажаап келген. Дагаалар хорамчага таварышпаан. Эрткен чылын күрүнеге 55 000 чуурга садар хүлээлгезин ол долдур күүседкен.

С. САНДАН.

Малчыннарже кичээнгей

БАЖЫҢ-АЛААК. (Телефон-биле). Чаан-Хемчик будурулге эргелелиниң «Искра» колхозунуң малчыннары усть-лабинчилериниң эгелекчи саналын деткип, социалистиг чарышты улам калбартпышаан, ниитиниң малын менди болгаш хүр кыштаглаткан. Фермаларның, бригадаларның малы ам часкы одарларже шилчип эгелээн.

Материалдыг байлактың тургузукчулары кижилер, малчыннар дугайында партия болгаш чазак улуг кичээнгейни салып турар. Оон тодаргай боттанылгазын «Искра» колхозтуң амыдыралындан чижекти айтып болур. Ийи суг-бараан фермаларында чунар бажыңнар, кызыл булуннар, радиоприёмниктер ажылдап турар.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, хой ажылының Улуг-Оймак, Доскаар, Чоодар бригадаларынга чаа чунар бажыңнарны, кызыл булуннарны ажыглалда киирген, радиоприёмниктерни тургускан. Малчыннарга культура болгаш медицина хандырылгазын экижитпишаан, совет садыгныг четкизин, ылаңгыя автолавкаларны улам калбартып турар.

Бо чылын малчыннарга 15 чуртталга бажыңнарын немей кылыры көрдүнген. Ол ышкаш эрткен чылын чедир кылдынмаан өлөөн каш бажыңнарны крышалаар, кладовкалаар, печкаларын салыр.

Экзаменге белеткелдер

* * *

Доозарының экзаменнеринге чедир санныг хонуктар арткан. Шагаан-Арыг № 2 школазының 11-ги болгаш 8-ки классчыларынга эртемнер аайы-биле консультациялар эртип турар. Орус литератураның бир-ле консультациязынга «литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле партия болгаш чазактың удуртукчуларының ужуражыышкынының» дугайын чугаалашкан.

Физика, химия кабинеттеринде практиктиг кичээлдерни база-ла эртирип турар.

Туран 11 чыл школазында экзаменнерге белеткел шагда-ла эгелээн. Бо чылын бир 11 класстың, дерт 8 класстарның өөреникчилери экзамен дужаар. «Экзаменге белеткелге өгбүлеңин болгаш школаның соруулгалары» деп темалыг ада-иелер хуралын эрттирген. Класстар аайы-биле консультациялар неделяда 3 катап боор, ийи-чаңгыс өөреникчилер-биле немелде кичээлдерни тус-тус эртемнер башкылары чорудуп турар. Чамдык класстар катаптаашкын чорударда белүктерге үстүп алган чорудуп турарлар.

Бүдүрүлгеге херээженнериң киржилгези

«Малчын» колхозта ажылчын күжүнүң хуваалдазынган көөрге, колхозчу херээженнериң бүдүрүлгеге киржилгези биче эвес болуп турар. Артель бүдүрүлгезинин янзы-бүрү адырларында 400 ажыг херээженнер киржип турар. Оларның иштинден чүгле саанчыларда безин 70 чыгам аныяк херээженнер бар.

Мал ажылында херээженнериң аразында мурнакчыларның саны эвээш эвес. Оларның чижээте эткен чылын сарлык инек бүрүзүнден 475 литр сүттү саган. Ю. Іалгарны, 100 төрүүр хойга онаштыр 108 хураганны менди доруктурган С. Долзатты, 81 сарлык инектериң бызааларын бүрүү-биле азырап өстүрген К. Деспижекти болгаш өскелерни-даа адап болур.

Ол ыраккы колхозтуң күш-ажылчы херээженнери чеди чылдың бешки чылында мал продуктуларың бүдүрерин улам өстүрер дээш бедиткен хүлээлгелерни боттарынга ап, ыаадырлыг демиселди үргүлчүлеп турааралар. Колхозчу херээженнер боттарының аазаашкыннарын чедиишкинниг күүседип шыдаар дээрзин бо чылдың баштайгы кварталының түүнелдери боттары-ла херечилеп турар. Сүттү эткен чылдың бо үезинде турганындан элээн хөйү сагган. Шээр болгаш бода малдан чаш төл алышкыны бо чылын база-ла хөй болуп турар.

Колхозтуң бүгү малы бо чылын хүр кыш ажып турары-биле эвир чылгызындан хөй эттри, дүктү бүлүмнүг болурунуң магадылалы бүрүн бар. Малчын херээженнериң бүдүрүлге ажылында ол эки көргүзүлери болза, оларның чаш ажы-төлүн уруглар садынга хүлээп алгаш, оларның сагыш амыр ажылдаарынга таарымчалыг байдалды хандырганындан чедип алдынып турар дээрзин демдеглээр херек.

Ол колхозтуң ажылчы херээженнери бүдүрүлгеге идепкейлиг киржип турарындан аңгыда, оларның бажың болгаш өг амыдыралының культуразы база көскүзү-биле бедээн. «Эң эки культурлуг бажың» дээш калбарган социалистиг чарыш маңаа улуг ужур-дузалыг болган. К. Сенмит, С. Ымыжык, Ш. Дажы, Д. Сенденмаа, Х. Сесенмаа, Д. Бүлүүн, Т. Шөмбүл дээн ышкаш колхозчу херээженнериң чуртталга бажыңнары арыг-силиниин, эмгесескелиниң талазы-биле черле эки болуп турар.

Колхозчу өг-бүлелериң амыдыралчуртталгазының культуразын бедиреринге Мугур-Аксы суурнуң көдээ интеллигентилери — башкылар, эмнелге салбырының ажылдакчылары улуг рольду ойнап турарлар. Олар чүгле чуртталга культуразын бедиреринге практиктиг дуза көргүзүп турар эвес, харын колхозчуларның нигити культуразын, эртем-биле өстүреринге хамаарыштыр хөй-хөй таныдылгалыг хемчегларни база чорудуп турарлар. Чижээ, Мугур-Аксы 8 чыл школазының башкылары С. Чысынмаа «Хепти канчаар кеттинерил», «Хөй-нийти черлеринге бодун ганчаар ап чорза чогуурул», С. Чедер-оол «Биче-чаштарның өг-бүле кижизидилгезинге ада-иенин харыылалгазы», Д. Долчун «Билиг дээш чүткул—культураның үндезини» дип темаларга лекция, беседаларны чер-черге номчуп чоруп турарлар.

Колхозчу херээженнериң хөй кезии артель бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржип, мындыг эки чүүлдерни кылып турар-дыр. Ынчаарга колхоз баштаар чери (даргазы С. Шыдыраа), парторганизация (секретары О. Очуроол), херээженнер чөвүлели (даргазы И. Долуу) олар колхозчу херээженнериң ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны канчаар хандырганы? Шоолуг-ла эвес. Маңаа хамаарыштыр мындыг каш чижекти көргүзерге-ле четчир. Колхоз төвүнүң тудугларында дыка хөй ие херээженнер киржип турар. Ол ышкаш колхоз школазында, суур эмнелгезинде, сельпода база-ла эвээш эвес ие херээженнер ажылдап турар. Суурда уруглар садынга чүгле 30 шаа биче-чаштарны хүлээп ап шыдаар болганда, олар уругларын ап алгаш, ажылга үнер ужурга таварып турар. Мугур-Аксы суурда чунар бажың бар-даа болза, ону оттулар ыяш чок дээр чылдагаан-биле изитпейн турарындан, суурнуң чурттакчылары ай-айы-биле чунар бажыңнавайн турар. Мындыг болганда көдээ ишчилериниң, оларның иштинде херээжен чоннуң культуразы канчап бедиирил ынчаш?

Колхозта херээженнер чөвүлели, ылаңгыя ооң санитар комиссиязы (даргазы эш Борбак-кара) Мугур-Аксы суурнуң санитарлыг байдалын сегидиринче барык-ла кичээнгей салбайн келген. Ооң уламындан кудумчулар, херимнер ишти хир-чам, бок-сак-биле долган.

Колхозчу херээженнериң ортузунда кижизидилге ажылы база кошкак. Ооң ужурунда чамдык херээженнерде артель бүдүрүлгезинге шоолуг киришпес, үргүлчү арагалаар, хөй-ниитиниң чурумун үрээр, өг-бүлезибиле найырал чок чүүлдер бар.

Малчыннарның культура-амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле колхоз баштаар чер, парторганизация, Каргы көдээ Совет болгаш колхозта херээженнер чөвүлели база-ла шоолуг ажыл чорутпаан.

Бо бүгү четпестериң дугайын Мугур-Аксы суурнуң ажылчы херээженнериниң ниити хуралынга чоокта чаа шыңгыы чугаалажып, оларны дурген узуткаарының арга оруктарын айыткан хемчеглер ажылдап кылдынган. Ол хемчеглериң чедиишкинниг күүселдези херээженнер чөвүлелиниң организакчы аргалыындан биче эвези-биле хамааржыр апаар.

С. ЯМБИЛЬ,
СЭКП Барыын-Хемчик парткомунуң инструктору.

Чурукта: Хову-Аксында «Тывакобальт» тудугда чылыг күжүбиле ажылдаар электри станциязының суг арыглаар химиктиг цегинин дежурный лаборантызы Вера Курагина суг анализин кылып тур.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Арга-ыяш камгалалы

Арга-арыгларга өрт үнүп болур үе чоокшулап келген. Эткен чылын бистиң республикага изиг, курраг чай болган. Арга-арыгларга хаая эвес өрттер болуп, өске черлерже дүрген тарап турган. Безин курраг ыяштар озаңнары чок аъргаларга курраг ооттар-сигеннер хып, өрттерни үндүрүп турган. Республиканың ыяш ажыл-агый черлери өртке баш улур эки белеткелдиг турганы-биле өрттернин өскүүрүн болдурбайн турган. Чадаана, Таңды, Черби ыяш ажыл-агый черлериниң участоктары кескен ыяштар артынчыларындан апрель 10-га чедир бүрүн арыглаттынган турган. Кышкы үеде тудуг ыяжының белеткели-биле кады кескен ыяштың артынчыларын улур чыгаш өртедип турган. Часкы өрттер ынчангаш болбаан. Час чоокшулап турда, ол ыяш ажыл-агыйлары өртке удур агитмассалыг ажылдарны чүрттакчы чоннуң ортузунга калбартып, өрт өөрүпер эки-турачы дружиналарны, пионерлериниң хайгылычы отрядтарын тургузуп, оларга өрт чайлаш чок үнүп болур эң-не айымдыг участоктарны быжыглап турган. Өртке удур ындыг организастыг ажыл эки түнелди берген: бир эвес 1961 чылда Черби ыяш ажыл-агый участогунга он-он өрттер болгулап турган болза, 1962 чылда чүгле ийи өрт болган. Өрт айыылының үезинде Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агыйы багай белеткенген. Ооң участогунга өрттер 1961 чылдынга деннээрге 1962 чылда элээн каш катап өскен. Чүгле апрель, май айларда 29 өрт болган. Безин ыяш ажыл-агый черииниң ажылдакчылары Г. И. Онищенко, Д. Намдак оларның буруузу-биле өрттер болуп турган таварылгалар бар.

Өрттер арга-арыгларның курраг ыяш аймаа озаңналган черлеринге тыптып болур. Анчыларның, балыкчыларның өөрүбейн каапкан одагларындан өрт өөскүп болур. Тараа шөлдеринге саваң өртедип турда чоогунда арыгларже дамчый бергеш өрттер болгулап турган таварылгалар бар. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң тараа шөлдеринге саваң өртедип турда, Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының участогунга өрт ооң өөскүй берген. Май 14-те «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң тараа шөлдеринге тракторист А. С. Мичит саваңны долгандыр тарып албайн өртедип турда арыгже шилчий бергеш өрт үнген. Ындыг чижектерни хөйү көргүзүп болур.

Арга-арыглар, тарааларны курраг хаттардан, кандаашкыныардан камгалаар деп чүвени утпас херек. Өрт үндүрген буруулуг кижилерни штрафтаар. Херектиң ужуру ында эвес. Арга-арыгларны өрт айыылындан камгалаары бүгү улустуң хераа, өрт болдурунуң демдектерин эскерип каан кижи бүрүзү оларны чок кылыр херек, а бир эвес өрт өөскүй берзе ону чогуур организацияларга дыннадыр хүлээлгелиг. Өрт айыылың болдурбазының дүрүмнерин үргүлчү сагыыр херек.

Арга-арыг камгалалынга ужар чүүл улуг дузаны чедирип турар. Кызыл аэропортунуң ужудукчуларының, парашютистериниң бо чугула ажылга бедик мергежилдиин демдеглээр херек, оларның дузазы-биле 100 ажыг өрттер өөрүтүнген.

Бо чылын Таңды болгаш Туран ыяш ажыл-агыйлары өрт айыылының үезинге эки белеткенген. Тожу ыяш ажыл-агыйы багай белеткеттинген. Бо чылдың апрель 6-га чедир Улуг-Хем ыяш улетпүр ажыл-агыйының Хамсыра болгаш Сыстыг-Хем участоктары кескен ыяш артынчыларын ам-даа аштап ыратпаан. Ыяжын кезип каапкан черлерде озаңнарны ам-даа арыглаваан, а олар өрт өөскүдеринге идиг болур болгай.

Өрт айыылынга удур массалыг хемчеглер чорудар өй келген. Ыяш ажыл-агыйлары өртке удур эки-турачы дружиналарны, пионерлериниң хайгылычы отрядтарын тургузарын, чурттакчы чоннуң ортузунга өртке удур агитмассалыг ажылдарны калбартырын чедип алыр хүлээлгелиг.

В. С. КУШНЕР,
Кызыл аэропортунуң өртчү-парашютизи.

Депутат соңгукчуларында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Кочаа Шыдыраа Хомушкуевич Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунга чоокта чаа барып, бодунуң соңгукчулары-биле ужуражып чораан. ССРЭ-ниң Дээди Совединин ийиги сессиязының дугайын. Тыва республиканың болгаш районнуң ажыл-агыйының дугайын ол бодунуң соңгукчуларынга чугаалап берип, отчёдун кылып берген.

Ол ужуражыышкын хуралынга «Малчын» колхозтуң ажыл-ишчилери ажыл-агый талазы-биле хүлээлгелерни алганнар. Чижээ, бо чылын малчыннарга 10 чуртталга бажыңнарын, 8 чунар бажыңнарны тударын, 8 чаа өглерни кылып бээрин олар хүлээнгеннер. Ооң-биле кады соңгукчулар боттарының депутадынга немелде чагыгларны бергеннер. «Малчын» колхозка көдээ ажыл-агый машиналары, чепсек-херекселди садып алырынга, эмнелге, школа талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээринге дузалажырын депутаттан дилээниер.

Х. ЧӨНДАН.

Пленумнуң шиитпирин боттандырар

Малчыннарның культурлуг амыдырал-чуртталгазын улам экижидер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң доктаалын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар талазыбиле Каа-Хем районнуң партия организациялары боттуг хемчеглерни ап турар. Элээн хөй башкыларны, эмчилерни болгаш өске-даа агитаторларны колхозчуларның ортузунга культурлуг амыдырал талазы-биле тайылбыр ажылдарын чорудар кылдыр быжыглаан. Партия комитединиң лекторлары болгаш эмнелге ажылдакчылары [illegible]кан график үзүгаар сүт-бараан [illegible]тарынга, малчыннарның ыраккы[illegible]даннарынга доктаамал барып, [illegible]анзы-бүрү темаларга лекция, [illegible]ларны кылып, эмчи дузазын [illegible]ш турар.

[illegible] комитединиң төлээзи малчыннарга [illegible] беседа-биле кызыгаарлаттынмайн, ыны ажыл-херектин байдалын тодаргай анализтеп, ажыглаттынмайн турар курлавырларны илередип келген. «Ленинчи [illegible]рук», «Бурунгаар», Ленин аттыг колхозтарның партия организациялары пленумнуң шиитпирлерин чога [illegible]аныштырарын калбарткан. Ол колхозтарның төп сүт-бараан фермалары, хойжу бригадаларның төптери радио болгаш электри чырыы-биле хандыртынган. Ыраккы одарларда малчыннар радиоприёмниктерлиг. Амыдырал-чуртталгазын улам культуржудар дээш кызымак ажылдап турар эштериниң чижээнге «Бурунгаар» колхозтан К. Назатмааны, «Октябрь 14 чылы» артельден хойжу М. Куржепти, «Октябрь 30 чылындан» саанчы К. Сымчаанны болгаш өскедаа хөй колхозчуларны адап болур. Ындыг ажыл-ишчилериң чуртталга бажыңнарының ишти арыг-силиг, шевергин. Олар төп болгаш республика солуннарын чагыдып алган номчуп турарлар. Үстүнде ады үнген эштер культурлуг амыдырал-чуртталга дээш районнуң колхозчуларының ортузунга калбарган социалистиг чарыштың бирги черин эзлээннер.

Чамдык ажыл-агыйлар пленумнуң шиитпирлерин чүгле хралдарга чугаалажып турар боордан башка, өг-бүле бүрүзүнге таныштырарын организаставаан. Чижээ, «Совет Тыва» колхоз малчыннарның культурлуг чуртталгазын экижидер дугайында тодаргай шиитпирин хүлээп алза-даа, ында партия организациязы ооң күүселдези дээш организакчы ажылды четпес чорутканындан херек мынчага экиживаан. Колхозта ам-даа элээн каш малчыннар өглерде чурттавышаан. «Кызыл тук», «Октябрь 14 чылы», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның төп сүт-бараан фермаларында болгаш хойжу бригадаларның төптеринде кызыл булуннар тургустунмаан. Харын-даа «Октябрь 30 чылы» колхозтуң удуртукчулары сүт-бараан фермазында кызыл булуңну дерип, ажыглалга киирер турбуже, ону чуртталга бажыңы кылып алган. Аңаа кызыл булуңну тургузуп бээр дугайында саанчыларның, кадарчыларның чөптүг негелдези мынчага күүсеттинмээн. «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Саргалда малчыннарының чуртталга бажыңнарында печкалар ам-даа салдынмаан. Чугай чоктуң хараазы-биле оларның бажыңнары хирлиг. Чижээ, хойжу эш Сарыг-оолдуң бажыңы бүдүн чартык чыл иштинде чаңгыс-даа катап чугайлаттынмаан.

Ыдырал-чуртталганы культуржудары түс-түс өг-бүлелериниң боттарындан шуут хамааржыры чугаажок. Чуртталгазын культуржудар дээш кыспас кижилер колхозчуларның аразында база бар. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң өжүгүннери эштер Калбак-оол, Чакпадай олар амыдыралын культуржудаын бодавайн, харын-даа колхозтан ажылдап алган акшазын арагалаа чорукка үндүрүп турар. Ындыг байдалды колхоз баштаар чери, партия организациязы көре-тура-ла, чогуур хемчээн албаан. Айыттынган четпестерни дарый чайлатпышаан, пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары бистиң районнуң ажылагыйларының мурнунда салдынып турар.

К. САЛЫЫ,
парткомнуң идеология килдизиниң инструктору.

Ленин кудумчузу

1960 чылдың чазының сактып олур мен. Апрельдиң бир-ле хүнүнде Ак-Туруг көдээ Советтиң күүсекчи комитеди Ак-Туруг суурнуң өзүп сайзыраанын барымдаалааш, кудумчуларга аттар тыпсыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Суурнуң моон соңгааргы сайзыралын өөренип көргеш, эң аныяк кудумчуга Совет күрүнениң үндезилекчизи, бистиң баштыңчывыс болгаш башкывыс В. И. Лениниң адын тывыскан. Ол кудумчуга ындыг атты тывысканы аваа-ла бир таварылга эвес болган.

Ам Ленин кудумчузу суурда эң-не чараш, узун, делгем кудумчу болу берген. Ында аъш-чем болгаш бараан магазиннери, клуб, көдээ библиотека, электростанция, пилорама, хлеб быжырар чер болгаш Ак-Туругнуң уруглар бажыңы дээш оон-даа өске суурнуң кол-кол хөй-ниити черлери бар. Совхозтуң ажылчыннарының чаңгыс даай туткан, крышалыг, кладовкалыг, ыяш олурткан херимнерлиг бажыңнары кудумчунуң ол-бо талазы-биле шөйлүп чоруткан.

Чыл келген тудум-на Ленин кудумчузу өзүп, чаа-чаа тудуглар немежип турар. 1962 чылда безин Ак-Туругнуң уруглар бажыңының ийи каът чуртталга корпузунуң тудуун доскаш, ажыглалда киирген.

Эткен чылын уруглар бажыңының коллективи боттарының девискээринге 250 ыяштарны, а кудумчуга ниитизи-биле 400 ажыг ыяштарны тарып олуртканнар. Бо чылын суурнуң чурттакчылары база хөй ажылдарны кылырлар. Клазынга эң эки өөредилгени эткен улуннарда чедип алган Ак-Туруг 8 чыл школазының башкызы В. Тюрина, «Тыва АССРниң уран чүүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы» деп бедик атты чедип алган мастер М. Черзи, көдээ библиотека эргелекчизи Т. Жукова, ферма ажылчыннары Я. Чамбал, К. Чыртаан, В. Мактар олар база-ла бо кудумчунуң үндезин чурттакчылары.

1963-1964 чылдарда Ленин кудумчузунга 260 олуттуг, Ак-Туругнуң уруглар бажыңының школазы, 2 каът чуртталга корпузу болгаш харылзааның бир бажыңы база немежир.

Д. АППЫШ-ООЛ.

Мугур-Аксының уруглар садында

(Чурумалдың чугаа)

Ол хүн буурул баштыг Мөнгүн-Тайга-биле Саадак сыннарының эдектеринге кезек-кезек шокар булуттар көжүп чорун турган болза-даа, Мугур-Аксынга чылыы сүргей болган. Суурнуң ол-бо талаларында хавактарның хары эрээш, ооң суу чыглып келзе-келле кудумчуларны хөме ап, ооң борандылыг дамырактар болуп каттышкаш, улам-на күштелбишаан, ынаар-ла суур адаа ойже шолуткайндыр хап бадып чыткан.

Мугур-Аксынга частың аалдап келгениниң ол баштайгы хүнүнде райондан келген сургакчылар-биле кады суур чурттакчыларының бажың амыдыралын сонуургап, школа, уруглар болгаш культура албан черлериниң ажыл-херээ-биле таныжып чорун турган бис. Кудумчуларда, херимнер иштинде өл-чарны-даа улуг тоовайн, бир бажыңдан үнгеш-ле бирээзинче кирип каап чорааш, уруглар садынга чедип келгенивисти безин эскербейн барып-тыр бис.

— Бо-ла болгай, бистиң суурнуң уруглар сады—деп тайылбырлап четтикпейн чорумда, ак халат кедикен, арын-шыраймның өөрүшкүлүү, адакбышкааның чиниги-даа аажок апарган, Чысынмаа угбай бо үне халыш кээп, бисти уткуду. Арыг-силиг кедергей, узун коридорга кирип келиривиске, бистиң мурнувуста кызылкызыл, хүрен-хүрен хептерлиг 30 шаа бичии кайгалдар тур. Оларның чаптанчыын түү дээрил, шынап-ла ойнаар-кыстар-ла! Олар бисти көрүп кааш, эзлээн шимээн чок турлар — өскелээри-ле ол боор он...

— Бо чаптанчыгларны селгүүстедиринер ол бе?—деп, Чысынмаа угбайдан айтырдывыс.

— Чок, чоокта чаа селгүүстээш келген улус чүве, ам үш дугааргы чемгерилгени эгелээр дээш чыскаап турарывыс бо ийин—диди.

Чысынмаа угбайның эжи, өске бир уруглар ажаакчызы, чыскаалыпкан уругларны эдертип алгаш, коридорнуң ужунда өрээлдиве киирип эгеледи. Бичии уруглар кандыг ийик, олар база-ла демги пөрүк шинчилиин уттупкаш, таан оолдары ышкаш чиршоң-на кирдилер.

Ол уруглар садының эргелекчизи Иргит Маая, ыя аразында та кайыш чедип келген кижи ийик, база бистиң аравыста тур. Шупту-ла эдержип алгаш, ажаакчылар өрээлинге кирип келдивис. Оон иштинин арыгсилии, эмге-сескелии мырыңай кайгамчык. Өрээл ортузунда төгерик стол чанында табуреткаларга шуптувус саадапкан турувуста, бистиң аравыска чугаа ам-на эгелээн.

— Ажылдап турарыңар уруглар садының дугайын биске чугаалап берип көрүнерем—деп, райондан келген эштериниң бирээзи Чысынмаа угбайдан дилег кылган. Угбавыс бисти эргилдир көргүлээш:

— Чүнү чугаалаар боор, силерге дуңмакыларым. Кылган-на херээвис бо-дур, уруглар азыраар — дээш, Чысынмаа угбавыс кеткен халадының дырышкан черлерин эде тыртыкылаш, ам-на шулуудай бергензиг, улаштыр чугаалааш олурупту, он. Бистиң колхозка уруглар садын 1959 чылдан эгелеп ажыткан чүве болгай, оон бээр-ле маңаа бистиң идегелдиг салгалывыс биче чаштарны ажаап азырап, үзүктел чокка ажылдап келдим. Шупту 4 кижи ийи эзлчег-биле ажылдап турар бис. Уруглар хүнде дөрт катап чемненир ужурлуг. Ам үш дугааргызын чемгерип турарывыс бо. Бисте хүлээп алдынган бо уругларның шуптузунуң кадыы эки, чем-аъш ижери-даа кончуг улус. Уруг бүрүзүнүң аажы-чаның ам ыяк билир апарган бис.

Мен олургаш:

— Бичии уругларны ажаап, кижизидериниң хүн чурумун канчаар тургузуп турар силер? — деп, оон айтырдым.

— Оо, ол дээрге, бистиң ажылывыста эн-не чугула айтырыг. Хүн чуруму бисте шыңыы барымдаалаттынып турар, оон башка хоржок, уругларның чурум-сагылгазы-даа сандараар боор чүве. Уругларны эртен 7 шакта тургускаш, 10—15 минута иштинде эртенги гимнастика кылдыртыр. Оон соонда элээди уругларга орун-дөжек эттиртип, чундургаш, 8 шакта чемгерер. Эртенги чем сөөлүнде уруглар бир шак хире тустус өрээлдеринге ажаакчыларның хайгааралы-биле хостуг дыштанып. 9 шактан эгелеп 5—7 харлыг уругларны күш-ажылдың эң бөдүүн билиг, чанчылдарынга кижизидериниң кичээлдерин кижизидикчилер барык бүдүн чартык шак хире үениң иштинде эрттирип турар.

Оон сөөлүнде ийи дугааргы эртенги чемни ижирткеш, шак чыгам үениң иштинде даштыгаа селгүүстедип турар бис. Селгүүштээшкин сөөлүнде дүштеки чем ижер, оон сөөлүнде 30 минута хире ойнаткаш, 3 шакка чедир улудар улус бис. Ийгу сөөлүнде 5 шакка чедир база-ла селгүүстээшкин болур, оон соңгаар кежээкиниң 8 шакка чедир өрээлдер аайы-биле массалыг оюнар ийикпе тоолдар, тывызыктар дыннаар. Кежээкиниң 8 шактан 9 шакка чедир чем ижирткеш, оон сөөлүнде удудар —хүн чуруму бисте үргүлчү-ле шак ынчаар чоруп турар ийин—деп, Чысынмаа угбай чугаалааш, сад эргелекчизи Иргитче көрүндү.

— Уруглар удуп эгелээри билекле, дараазында эзлчегнин ажаакчылары бүгү чүвени хүлээп алгаш, тус-тус өрээлдерни, коридорну болгаш кухняны эң хынамчалыы-биле арыглап аштаар—деп, Иргит Маая биске немелде тайылбырны берген.

— Чогум кымнарның уруглары силерде хөйү-биле хүлээп алдынганыл, уругларның назын-харының аайы-биле кижизидилге ажылы канчаар тургүстүнганыл? — деп айтырыг салдывыс.

— Бистиң садывыста уругларның хөй кезии малчыннарныы. Олар ангы-ангы байдалдарга кижизиттинген болгаш аңгы-аңгы характерлиг болганда, коллективтиг амыдыралга оларны чаңчыктырып өөредири баштай кончуг берге болур-дур—бот-боттарын өскележир, оон кедерезе, ойнаар чүүлдер былаашкаш, содаалажыр дээш чүнү турбас дээрил аан, чаш кижилер черле ындыг ышкажыгай. Кажан бот-боттарынга чаңчыгып, ажаакчылар бистерни эки билир апарганда, оларны ажаап кижизидери чиигеп келир-дир—деп, Чысынмаа угбай чугаазын дооспайн чорунда, сад эргелекчизи Иргит ону үзе кирбишаан, чугаалай-дыр:

— Бистиң садчыгажывыста 3—7 хар чедир уруглар бар. Оларны 3—5 харга чедир бир бөлүк кылдыр, 5—7-ге чедир база бир бөлүк кылдыр үскеш, кижизидилге ажылын кайызының-даа назынынга таарыштыр организастап турар улус бис. 7 хар четкен уругларны школага өөредири-биле хүлээдир ындыг ниити чурум бар. 7 харлыг уруглар садка тургаш-ла бирги класска өөренириниң белеткелин колдуунда эткен турар. 1962—1963 өөредилге чылында бис Чимит, Белек, Данчыт, Доржу, Кара-кыс, Кара-оол дээн ышкаш ада-иелериниң 7 харлыг уругларын Мугур-Аксы сес чыл школазынга өөредири-биле шилчиткен бис. Олар ам шупту кончуг эки өөредилгелиг, сагыыла-чурумнуг өөренип турар—деп, ол тайылбырлады.

Чугааның моон соңгааргы кезииниге колхозчу араттарның чаш ажы-төлүн культурлуу-биле кижизидип өстүреринин херээнге үр үеде кызымак ажылдап келген Чысынмаа угбайның дугайын бижиир болдаан мен. Ховалыг Чысынмаа Оруспаевна колхозта мурнакчы, хүндүткелдиг херээженнериниң бирээзи. Шынап-ла ажылгыртуттунгурунуң чаагай сеткилдиниин, бедик культурлуунуң талазы-биле Чысынмаа угбай өскелерден ылгалып чоруур кижи.

Чысынмаа Оруспаевна үгле бедик мергежилдиг, уругларның эки ажаакчызы эвес, харын кайгамчык шевер печник. Оон туткан печкалары Мугур-Аксы суурнуң барык-ла бажың-бүрүзүнде бар. Ол чугула үулеге оглу Мишаны болгаш өске-даа хөй-хөй колхозчуларны Чысынмаа угбай мергежидип өөреткен. Ол бодунуң төлептиг аажы-чаны, ажылгыр үлегериби-биле аныяктарны кижизидип чоруур. Мораль талазы-биле мындыг бедик мөзү-шынарлыг, бодунуң ол күш-ажылчы кижизиниг мугур-аксычылар ынак болгаш чоргаарланыр-даа.

Чысынмаа Оруспаевна 10 уругларны божааш, кижизидип өстүрген, эң-не сагыш човангыр иелериниң бирээзи. Бичии уругларга оон ынаа мырыңай кайгамчык. Колхозта уруглар садынга Чысынмаа угбайның ол хире хөй чылдарда ажылдап турары ынчангаш таварылга эвес. «Маадыр иениң» хөй ажы-төлү база-ла оон боду ышкаш, күш-ажылга ынак, биче сеткилдиг кижилер болуп турар.

Оруспаевнаның улуг уруу Ховалыг Партизан төрээн колхозунда эки бүдүрүлгечилериниң бирээзи. Ол база-ла ийи биче чаштарның эргелиг иези. Оглу Ховалыг Михаил 8 классты чедиишкиниг өөренип доскаш, Кызылда автошколаның чолаачылар сургуулун эткен. Ол ам төрээн колхозунда мурнакчы чолаачыларның бирээзинге санадып турар.

Михаилден бичези Март-оол Тээли 11 чыл школазының 10-гу клазының кончуг эки өөреникчизи болгаш салым-чаяанныг баянист. Чоокта чаа район школачыларының уран чүүл көрүлдезинге ол онза шылгараш, өртектиг шаңналдарны алган. Ховалыг Лиза Мугур-Аксы 8 чыл школазының 8-ки клазында тергиин эки өөреникчи.

— Школамны доскаш, төрээн колхозумга саанчылап ажылдаар мен —деп, ол болунуң шын күзелин чугаалап чоруур. Лизадан бичелери Рая, Зоя, Алёша олар база-ла ол школада чедиишкиниг өөренип, авазының бажың ажылынга шыдаар-ла шаа-биле дузалажып турарлар. Олардан биче үш кижи авазының азыралында культурлуу-биле өзүп доругуп турар. Ол найыралдыг улуг өг-бүленин бүгү кежигүннериниң дугайын допчулап чугаалаарга ындыг-дыр.

Чысынмаа Оруспаевна ак-сеткилдиг ажылдакчы, биче чаштарның билдилиг кижизидикчизи болурдан аңгыда, колхозта хөй-ниити амыдыралының база идепкейлиг киржикчизи. Назыны дөгүп, улгады берген болза-даа, Чысынмаа угбай ажыл организастап салып турда, аныяк кыстардан-даа кашпагай чыгыы болдур ийин. Ол ам партия-күрүне контролюнуң район комитединге дуза чедиреринин талазы-биле колхозта болгуктүн кежигүнү. Ол хүлээлгезин база идепкейлиг күүседип турар. «Маадыр иениң» Чысынмаа угбай ышкаш, шак ындыг эки кижизидикчилер, идепкейлиг хөй-ниитичи кижилер биске улам--на хөй болган турары кончуг күзенчиг.

С. ЧЕДЕР-ООЛ.
Мугур-Аксы 8 чыл школазының башкызы.

«Тээли» совхозтуң хоочун хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Кандан Үрүле эрткен кыжын төрүттүнген бүгү чаш хураганнарын менди камгалап алган доруктуруп турар. Олар ам кыштаандан көшкеш чазаанда келген.

ЧУРУКТА: Кандан Үрүле бодунуң өг-бүлезиниң ээзи Кандан-биле хостуг үезинде.

Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР

Партия чырыдыышкынының четкизинде өөредилге чылы удавас доостур апарган. Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде, албан организацияларында болгаш өөредилге черлеринде политчырыдыышкын бөлүмнери чыл дургузунда чедип алган биглиглериниң түүнелин үндүреринге амдан эгелеп белеткенип турар. СЭКП хооркомунга чоокта чаа организастаан пропагандистер семинарынга бо айтырыгны колдап чугаалашкан.

СЭКП хооркомунуң бирги секретары эш П. Киселев бо айтырыг талазы-биле бодунуң илеткелинге хоорайда партия чырыдыышкынының ажылын чугаалавышаан, түүнел кичээлдерни организастыг эрттирер талазыбиле соругаларны тодаргайлап чугаалаан. Бөлүмнерде өөредилгениң байдалын анализтеп көргеш, программадан хожудап турар бөлүмнер чогуур деңнелди чедип алыр хемчеглерни дораан алза чогуурун, түүнел кичээлдерни бүдүрүлге-биле сырый холбаалыг кылдыр бедик деңнелге эрттирер дээш белеткелдерни амдан эгелеп чорударын эш Киселев чугулалап демдеглээн.

Семинарның киржикчилери хоорайның бүдүрүлгелериниң бирги кварталда түүнелдериниң дугайында дыннадыгны, бүгү делегей байдалының дугайында солун лекцияны дыннаан болгаш түүнелинде өөредилге чылын чедиишкиниг доозар дээш ап чорутса чогуур хемчеглериниң дугайында дуржулга солчуушкунун секциялар аайы-биле чорутканнар.

БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазы

ПРАГА. (СЭТА). Апрель 17-ден 22-ге чедир Готвальдов хоорайга (Чехословакия) Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң чиик болгаш аъш-чем улетпүрүнүң талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралы болуп эрткен.

ЧТК агентилелдиң дамчыткаы-биле алырга, комиссияның хуралынга Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлөөлери киришкен.

Комиссия Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң дээди органнарының шиитпирлеринде тургустунган сорулгаларны чугаалажып көрүп, чиик улетпүр талазы-биле күш-ажылдың социалистиг чурттар арызынга хуваалдазының дугайында дүрүмүү үүлдүг деп саналан база 1964—1965 чылдарда чиик болгаш аъш-чем улетпүрүнүң чугула объектилеринге кол-кол капитал салыышкыннарның планнарын таарыштыр каттыштырары-биле холбашкан айтырыгларны көрүп, БЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның аразында бо талазы-биле кады ажылдажылганы болгаш бот-бодунга дузалажылганы ханыладыр дугайында сүмелерни хүлээп алган.

Чиик улетпүрүнүң кылыгларының ассортиментизин солчурун улам ыңай калбартырынга дузалаар сорулга-биле комиссия ол солчулганы чорударының чурумун тодараткан.

Эртем-шинчилел ажылдарының талазы-биле кады ажылдажылганы улам-на ханыладыры-биле холбашкан айтырыгларны комиссия чугаалажып көрген.

АКШ-тың күрүне секретарының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Апрель 22-де Нью-Йорктуң экономиктиг клубунга чүве чугаалап турган, АКШ-тың күрүне секретары Дин Раскының медеглээни болза, Мурнуу Вьетнамда Иго Динь Дьемниң өзү-чурумунга шериг дузаламчызын кызырарын америк чазак бодавайн турар. Ол районга «тиилелгениң дораан болу бээринге» Каттышкан Штаттар кордаашкын салып шыдавас деп моон-биле кады ол чугаалаан.

Кариб далайда байдалга хамаарыштыр Раскының кичээндирип чугаалааны болза, Кубаже халдаашкын азы-дайынның өске үүлгедин айыылдыг чорук-биле холбашкан. Бир эвес ындыг айыылдыг байдал бар болуп турарынга бүзүревес кижилер турар чүве болза, олар боттарының хоозун бодалдарындан ойталаар ужурлуг деп Раск медеглээн.

Лаоста болуушкуннарга доктадаш, АКШ-тын күрүне секретары ол чуртка хамаарышкан Женева дугуржулгаларын сагыырының эргежок чугулазының дугайын чугаалаан.

Аденауэрниң шыңгыы аштырыышкыны

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң канцлериниң албан-дужаалында Аденауэрни салгаар кижиниң дугайында айтырыгны ХДС-ХСС-тиң парламент фракциязының баштаар черинин хуралынга чоокта чаа чугаалажып көрген.

Бүзүрелдиг үндезинненри барымдаалаан, ДПА агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, баштаар черниң кежигүннериниң хөй нуруузу ГФР-ниң ажыл-агый министри Эрхардты канцлерниң албан-дужаалынга депшидер деп саналдаан. 87 харлыг Аденауэр бо чылдың күзүнде бодунуң албан-дужаалында үнер ужурлуг деп чүве билдингир болгай.

Санал-оналдар хөй шаңтарның дургузунда үргүлчүлээн соонда Аденауэрни салгаар кижини томуйлаар дугайында шиитпир хүлээп алдынган. Баштаар чернин хуралы хаалчак байдалга эрткен. ДПА агентилелдиң дыңнадыындан билдинип турары-биле алырга ону салгаар кижиниң дугайында айтырыгны көөрүн сонгаарладырын чедип ап шыдавайн барган Аденауэрге чөрүштүр шиитпир хүлээп алдынган. Сөөлгү айларның дургузунда Эрхардтың кандидатуразынга Аденауэр шиитпирлиг удурланып, канцлерниң албанынга бодунуң олурар хуусаазын узадырын чедип алырынче орадаажып келген.

Болгарияның Улус Республиказы. Оон найысылалы—София хоорайда Владимир Ильич Ленин аттыг шөл. *СЭТА-ның фотохрониказы.*

Иорданияда байдал дүшкүүрлүг болуп турар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иорданияның найысылалы Амманда болгаш Иерусалим хоорайның араб кезээнде байдал дүшкүүрлүг болуп артышаан. Иерусалимни болгаш Иордан хемниң барыын талакы эриин чурттуң өске кезээнден бүрүү-биле үзе кирген. Амманның болгаш Иерусалимнин кудумчуларында танкылар чоруп турар, оларны чыскаалганнарга удур чоруткан. Үш таланың—Египеттин, Иракты болгаш Сирияның федерациязынга Иорданиякың каттыжарын деткээн кандыг-даа чыскаалды эрге-чагыргалар үзе шаап турар.

Иерусалимде комендат шагы хевээр арткан. Хоорайның кудумчулары-биле шериг кезектери таныылдап чоруп, чурттакчыларның бажыннарындан үнерин чөпшээревейн турар, а кол-кол кудумчулар белдирлеринде куяк машиналар тургулаар.

Апрельдиң 22-де Иорданияга чаңгыс-даа солун үнмээн. Чуртта шыңгыы хыналданы тургускан.

Апрельдиң 21-де Иорданияның хааны Хусейн даштыкы кижилерге «чурттан дүвүрээзин чок үнүп чоруурун» чөпшээрээн. Мээң чазаам болза чүгле түр чазак, оон кара чаңгыс сорулгазы — чаа парламентиге соңгулданы хандырары болур деп. Иорданияның чаа премьер-министри—Хусейн хаанның даайы Хусейн Насер радио дамчыштыр медеглээн. Иордан чазак «акы-дунма араб чурттар-биле эвилел азы федерация хевирлиг чоокшулажыышкынга идиглиг бооп болур бүгү-ле күжениишкиннерни деткиирин күзеп турар» деп, ол база-ла айыткан. Ынчалза-даа чуртка «корум-чурум чок чоруктарны» болдурар бүгү-ле орадаажыышкыннарны «кам-хайыра чок» базарын премьер-министр кыжанган.

Каир радиозунуң дыңнадып турары-биле алырга, иордан эрге-чагыргалар массалыг тудуп хоруудашкыннарны кылып турар. Чыскаалдарның киржикчилериниң шериг кезектери-биле сегиржип алыышкынының түнелинде 136 кижи өлүрткен болгаш балыглаттырган.

7-ГИ АМЕРИК ФЛОТ СИАМ ӨДҮГДЕ МӨӨЦӨЕТТИНИП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттар 7-ги америк флоттуң каттыжыышкыннарын Сиам өдүгүн районунче чоруудар деп шиитпирлээн. Ол дугайында медеглелди Пентагоннуң албан төлөөлекчилери кылган.

Ук хемчег «аная-ла сагындырыг» болур дээр янзылыг кылдыр ол төлөөлекчилер бадыткап турар.

7-ги америк флоттуң немелде каттыжыышкыннарын Сиам өдүгүн районунче чоруткан чорук болза Лаоста сөөлгү болуушкуннар-биле холбаштыр Каттышкан Штаттарның «аажок дүвүреп турарын» көргүзер сорулгалыг болуп турар деп, Ассошиэйтед Пресс агентилел шуут ажыыбиле медеглээн.

7-ги америк флоттуң чамдык каттыжыышкыннары ам безин ол районда туруп турар.

Лаос-биле кызыгаарлашкан Таиландыже америк шериг кезектерин чоруудар чадавас бооп деп, америк төлөөлекчилер медеглээнин АП дыңнаткан.

Революстуг орук-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куско можуга (Перу) боо-чепсектиг тараачыннарның отрядтары помещик турлагларын эжелеп алган болгаш черни чурттакчыларның аразынга хуваган.

Ол можуже курлавыр полицейжи кезектерни дүвү-далаш-биле октаан деп, ЮПИ агентилел Лимадан дыңнадып турар.

Дунтинхунуң эриктеринде

ПЕКИН. (СЭТА). Хунань можунуң балыкчылары эрткен чылын хемнерден, көлдерден болгаш суг хөөлбектериннен 60 муң тонна хире балыкты туткан. Ол балыктың хөй кезиин Дунтинху көлден туткан. Кыдаттың эң улуг суг уннуу — Янцзы хем-биле тудушкан ол кедергей улуг суг хөөлбээ үе-дүптен бээр чүс-чүс муң кижилерни чемгерип келген. Ында устывыш балыктарының 140 ажыг хевирлери: кылын-хавак, карп, угорь болгаш өске-даа хөй балыктар туруп турар. Хунаньның балыкчыларының балык тудуушкуну сөөлгү чылдарның дургузунда өскен. Күрүнениң дузаламчызы-биле балыкчы ажыл-агыйлар балык тударының болбаазырангай чепсектерин садып алгылаан, оларның флоту парус-моторлуг болгаш моторлуг хемелер-биле четчелеттинген.

Сөөлгү беш-алды чылдарның дургузунда Дунтинхунуң эриктеринге болгаш Хунаньның өске-даа районнарынга тургустунган күрүнениң балыкчы ажыл-агыйлары балык тударының болгаш балык өстүрериниң кол базазалары болуп турар. Олар бараанныг балыктың 80 чедир хуузун берип турарлар. Хунаньның күр-ажыл-агыйларының болгаш балык өстүрер станцияларының ажылдакчылары чыл бүрүде суг хөөлбектеринге 2—3 млрд. байланнарны тудуп өстүрүп, бойдустуң курлавырларын катап тургузуп турарлар.

Патриоттарга удур кара-туразында аажылал

ПАРИЖ. (СЭТА). Лиссабоннуң трибуналы эмчилер Мануэл Лоуза Энрикес, Диамантино Оливейра Энрикес, Жоао Рибейро Перейра Симоэс оларны, а ол ышкаш архитектор Батиста де Алмейданы политиктиг эргезин казывышаан, кара бажыңга олурттур деп шиитканин АФП агентилелдиң корреспондентизи Лиссабондан дыңнаткан.

Салазаржы эрге-чагыргалар бо дөрт португали патриоттарны коммунистиг партияга хамааржып турар деп буруудадып, оларга удур кара-туразында үүлгедигни үүлгеткен. Диктаторжу өзү-чурум Португалияның Коммунистиг партиязын хораан деп чүве билдингир болгай. 1960 чылда кара бажыңдан бөлүк коммунистерниң, оон иштинде Португалияның Коммунистиг партиязының чиңгиие секретары Алваро Куньялдың дезип үнерин боттандырары-биле акшахөреңги чыылдазын чорудуп турганы дээш архитектор Алмейданы база буруудадып турар.

Карак шилин өй-шаанда шилип алыңар

Дөртен хар ажа берген дыка хөй кижилерниң чоокка көөрү баксырап, номчуп, бижиири бергедей бээр. Ол аңгы-аңгы чылдаганнардан тыптып кээп болур, ынчалза-даа, колдуунда-ла карак огунуң өөлдек, шимченгир чоруу баксыраанындан тыптыр.

Баштай, ол чорук карак кирбиниң шыңган эъттериниң күжениишкининиң дузазы-биле чүгээр болур. Ол үеде эки чырыкка, көрүп турар чүвелерни карактан ырадыр туткаш көөрге эки.

Сөөлзүредир, карактың шыңганнары база-ла дуза көргүзүп шыдавайн баарлар: ажыл үезинде карак шылаар, баш аарыыр апаар. Ол үеде карактың талазыбиле эмчиге барып, карак шилин шилидип алыр херек.

Дөртен хире харлыг кижилерге кадар 0, 75; 45 хире харлыгларга кадар 1,5 Д; 50 хире харлыгларга кадар 2, 0 Д; 55 хире харлыгларга кадар 2, 5 Д; 60 болгаш оон өрү назылыгларга кадар 3,0 Д деп карак шилдери негеттинер.

Чаңгыс карак шилин үр кедип болур бе? 2—3 чыл болгаш-ла бодунуң караан эмчиге хынадыр херек. Номчуп, бижиринден-даа чоок черге көрүп турган үүрмек ажыл кылыр кижилерге карак шилин оон-даа дарый солуур. Ынчангаш үстүнде айыткан карак шилинин дугаарлары болза чүгле хар-назынга хамаарыштыр кижилерге чижек-биле кандыг карак шили хереглеттинерил деп чүвени көргүзүп турар. Чижээ, шыйыышкын ажылдары кылып турар кижилерге, садыгжы кижиниң караанның шилинден күштүг карак шилдери херек деп чүве билдингир.

Ыракка көөр кижилерге ийи эш карак шилдерин сүмелээр: бирээзин ыракка көөрүнге, өскезин чоокта чүвелерни көөрүнге кедер. Карак шили кетпес, ыракка көөр улустарның караа шылаачал, бажы аарыыр, хөөн булганыр апаар.

Чамдык кижилер ыракта чүвени тодаргай көрүп шыдавазындан аныяанда-ла карак шили кедип эгелей бээр. Ыракка көөр албазының чылдагааны болза, ыраккы чүвелерниң дүрзүзү карактың сетчатка дээр каъдының мурнунга кээп тургустунар. Чоокка көөр улустарга эмчилер казыыр диоптриялыг карак шилдерин бижип берип турарлар.

Чамдык кижилер астигматизм бар болганындан багай көөрлер. Карактың кырында каъдының хевири шын эвес тургустунганындан, хередер ол каътты шын эвес эртип турар, ону астигматизм дээр. Ындыг улустар карак шилин доктаамал кедер ужурлуг. Оларга база-ла ийи эш карак шили хереглеттинер: ыракка болгаш чоокка.

Ийи карак шили кедер улустар оларны солуурун эпчоксунуп турарлар. Ол ийи эш карак шилдерин чаңгыс, ийи фокустуг карак шилинге солуп ап болур. Ол шилдерниң үстүү кезээн ыракка көөрүнге, адаккы кезээн чоокка көөрүнге таарыштыр кылган.

Кажан чоокка көөр улустарга аная карак шилдери дузалавас апарганда дуранга хевирлеп тургускан, телескоптуг тускай карак шилдерин берип турар. Олар чүвелерни ийи, харын-даа 6 катап улгаттырыптар.

Кандыг-даа карак шили болза эмчиге шинчиткеш, чагыдын алыр херек. Бир эвес аптекадан кижи боду шилип алыр болза, частырыг кылгаш караан баксыралып болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАРЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КЫЗЫЛДЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ МАЙ 1-ДЕ БОЛУР ЧЫСКААЛЫНЫҢ ПЛАНЫ

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы 1963 чылдың Май 1-де эртенгиниң 10 шакта эгелээр. Ажылчы чоннар чыскаалче колоннадар аайы-биле үнер. Колонна бүрүзү айыткан черинге чыглыр.

КОЛОННА № 1 — Эвилелдешкен республикаларның болгаш спорт ниитилелдериниң туктарын туткан ДОСААФ-тың мотоциклчилери. ДОСААФ-тың бажыңының чанынга чыглыр. Харыысалгалыг кижи А. Г. Ефимов.

КОЛОННА № 2 — Чадаг-тергелиг спортчулар. Тускай машиналарда транспорантылар-лыг күш-культуржулар. Чыглыр чери хоорайның күш-культура бажыңының чаны. Харыылаар кижи И. В. Юрьев.

КОЛОННА № 3 — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери. № 7 школаның чанынга чыглыр. Харыылаар кижи В. Ф. Клюшин.

КОЛОННА № 4 — башкы институдунуң башкылары болгаш студентилери, көдээ ажыл-агый техникумунуң, профессионал-техниктиг училищениң, садыг-кооператив училищезинин, медицина болгаш музыка училищелериниң коллективтери. Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынче кирер эжик чанында шөлге чыглыр. Харыылаар кижи Д. А. Колесников.

КОЛОННА № 5 — коммунистиг күш-ажыл коллективтери деп бедик ат дээш демисежи турар: электростанцияның, типографияның, аэропорттуң, «Сельхозтехника» АТК-зының, ном садыының коллективтери. Музей бажыңының чанынга чыглыр. Харыылаар кижи А. Ф. Громов.

КОЛОННА № 6 — хоорайның бүдүрүлге комбинадының, хлеб заводунуң, республиканың харылзаа эргелелиниң болгаш хоорайның харылзаа конторазының, пенсионерлер чөвүлелиниң коллективтери. Республиканың харылзаа эргелелиниң бажыңының чанынга чыглыр. Чыскаалче Кочетов, Интернационал кудумчуларын тавартыр үнер. Харыылаар кижи А. Д. Лутанин.

КОЛОННА № 7 — автотрестиң, автосептелге заводунуң, № 1 АТК-ның, № 2 АТК-ның, Пассажирлер АТК-зының, авто-орук тудуушкуну болгаш септелге эргелелиниң, орук тудуг эргелелиниң, орук ажыглал участогунуң, хем пароходствозунуң коллективтери. Пассажирлер АТК-зының бажыңының чанынга чыглыр. Бо колонна чыскаалче культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынче кирер эжик чанында шөлдү тавартыр баар. Харыылаар кижи Ф. Г. Круговой.

КОЛОННА № 8 — көдээ ажылагый продуктулары бүдүрер болгаш белеткээр министерствонуң, Тандының колхоз-совхоз эргелелиниң, «Сельхозтехника» каттыжыышкыының, мал семиртир совхозтар трезиниң болгаш «Көк-Тей», «Сукпак» совхозтарының, кодээ электри тудуг-монтаж эргелелиниң, зооветснабтың, ыяш ажыл-агый эргелелиниң, ыяш ажыл-агый черинин, суг ажыл-агый эргелелиниң, Тываның суг-тудуг тудуг-монтаж эргелелиниң, чер тургузуунуң, тараа продуктулары сайгарар базаның коллективтери. Кызыл партизан кудумчузунда хоорай дээрбезиниң чанынга чыглыр. Кызыл партизан, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Д. Б. Ондар.

КОЛОННА № 9 — Тываның комплексилиг экспедициязының (боттарының бүдүрүлгелери-биле), ДОСААФ-тың, метеостанцияның, аэрология экспедициязының, спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының чөвүлелиниң балыкчыларының болгаш аңчыларның эки-тура ниитилелиниң, ацныыр инспекциязының коллективтери. Ленин болгаш Кочетов кудумчуларының аразында Интернационал кудумчузунуң девискээринге чыглыр. Харыылаар кижи И. М. Селезнев.

КОЛОННА № 10 — руда эргелелиниң, сүт заводунуң, даараныла комбинадының, эт комбинадының, пив заводунуң, алгы заводунуң коллективтери. Кондитер цехинин бажыңының чанынга чыылгаш Октябрь, Кочетов, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи А. Н. Ананьин.

КОЛОННА № 11 — бүгү редакциялының, политиктиг болгаш эрем-билиглер нептередир ниитилелдиң, башкылар билии бедидер институттуң, дыл, төөгү болгаш литератураның эртем-шинчилел институдунуң, чыдыыкын министерствозунуң, республиканың ном үндүрер чериниң радио-дамчыдылга болгаш телевидения комитединиң, культура министерствозунуң, музейниң, хогжум-шин театрының, библиотекаларның, кинотеатрларның, кино прокаттың, культура бажыңнарының, чурулга мастерскаязының, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының, республиканың төлевилел чериниң, статистика эргелелиниң коллективтери. Республиканың төлевилел чериниң бажыңының чанынга чыылгаш, Кызыл партизан, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи В. И. Фомин.

КОЛОННА № 12 — СЭКП обкомунуң болгаш хооркомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, хооркүүскомунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хооркомунуң, социал хамаарылга министерствозунуң, хоорайның социал хайдыылга чериниң, областың профессионалдар чөвүлелиниң болгаш профэвилелдер обкомнарының, уруглар садтарының болгаш яслилериниң, банкларның, сан министерствозунуң, ажаалга кассаларының коллективтери. СЭКП обкомунуң гаражының чанынга чыглыр. Щетинкин-Кравченко, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Л. А. Лантухов.

КОЛОННА № 13 — кадык камгалал министерствозунуң, республиканың болгаш хоорайның санэпидстанцияларының, бүгү эмнелге черлериниң, аптекаларның болгаш аптека эргелелиниң коллективтери. Кадык камгалал министерствозунуң бажыңының чанынга чыылгаш чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Н. В. Сизых.

КОЛОННА № 14 — судеде прокуратуралар, материал-техникиг тандырылга эргелелиниң, утмунал ажыл-агый министерствонуң, хоорайның коммунал ажыл-агый эргелелиниң, коммунуже септелге-тудуг эргелелиниң, «Тыва-тудуг» трезиниң, механизация-эргелелиниң, «Кызыл-тудуг» трезиниң, тудуг эргелелиниң, дузалаар бүдүрүлгелер комбинадының, № 12 АТК-ның, монтаж организацияларының, Тывакоммунэнергонуң, чазгаажыдылга болгаш орук-ковүрүг ажыл-агыйларының коллективтери. «Тыва-тудуг» трезиниң бажыңының чанынга чыглыр. Комсомольская, Кочетов, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи И. Я. Чижиков.

КОЛОННА № 15 — респотребсоюзтуң, горпонуң, респотребсоюз АТК-зының, Тывапродснабтың, Садыг министерствозунуң, күрүненің садыг инспекциязының, Сесерлиг сельпозунуң, «главтекстилторг» конторазының, нефть базазының, садыг базаларының коллективтери. Респотребсоюзтуң бажыңының чанынга чыглыр. Щетинкин-Кравченко, Интернационал кудумчуларын тавартыр чыскаалче үнер. Харыылаар кижи Л. П. Маслов.

Бүгү колониалар ыглыр черлеринге эртенгиниң 9 шак 30 минутада келген турар. Колонналарның чыскаалын болгаш оларның чыскаал үезинде шимчээшкинин харыылаарын хоорайның шериг комиссары И. М. Исаковка дааскан. Чыскаал үезинде корум-чурумну тударын хоорайның шаг-даа килдизиниң начальниги С. Н. Колесниковка дааскан.

ХООРАЙ КОМИССИЯЗЫ.

Ажаалга кассаларын ажыглаңар

Күрүненің күш-ажылчы ажаалга кассаларын тургузар дугайында доктаалга В. И. Ленин ат салгандан бээр 40 чыл эткен.

Амгы үеде ажаалга кассалары бүгү-ле хоорайларда, ажылчын суурларда, район төптеринде болгаш көдээ суурларда ажыттынгылаан. Чүгле Кызылдың ажаалга кассаларын безин 14 муң ажыг салыкчылар ажыглап турарлар.

Ажаалга кассазынга акша шыгжадыр чорук совет кижилериниң болгаш күрүненин эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар. Чүге дээрге, кассага салдынган акша саарылгага үргүлчү киржип, бистин чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузарынга дузалап турар. Оон ангыда, салыкчылар акша салганы дээш чылда 2-ден 3 хуу чедир немелде орулганы күрүнеден ап турарлар.

Амгы үеде Кызылда 10 ажаалга кассалары ажылдап турар. Кызылдың чурттакчылары ол кассаларның туралаанын ажыглап болур.

Акшаның үнезин чаартканының сөөлүнде чамдык салыкчылар, 5 рубльден куду акша эккеп шыгжадыры эпчок-тур деп чылдаганнаш, ажаалга кассазын ажыглавайн турарлар. Ол канчап-даа шын эвес.

Бистиң № 7173/16 кассавыста дыка хөй хамаатылар шалып алган санында-ла акшазын бичелеп эккеп салып турарлар. Оон түннелинде хөй эвес үе эткенде оларның шыгжамыры хереглээн түүнүнге чедир чыглы бээр. Кызылдың дыка хөй организацияларында ажаалга кассаларынга дузалаар комитеттерниң кежигүннери ажаалга херээниң болгаш күрүне чээлизинин дугайында пропаганда ажылын чорудуп, ажаалга кассаларынга улуг дузаны чедирип турарлар. Олар боттарының кады ажылдап турар эштеринге акша шыгжадырының бодунга болгаш күрүнеге ажыктының, эптиин тайылбырлап, салыышкын түүнүүн чажыдын оларга чугаалап берип турарлар. Ындыг эштерге, А. Чудаева (типография), В. Малышева (статистика эргелели), Е. Добрынина (ыяш заводу), А. Калзан (эртем-шинчилел институту) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Чамдык салыкчылар бодунуң шыгжамырын бухгалтерия дамчыштыр шилчидер арга-биле долдуруп турарлар. Шалыңын бухгалтерия дамчыштыр ажаалга кассазынче шилчидерин күзээн кижи, ол дугайында билдириишкинни бухгалтерия черинге бээр.

Ол билдириишкинге шилчидер түүнүн хемчээлин, ажаалга кассазының номерин, бодунуң шыгжадылга счёдунун дугаарын бижип каар.

Бир эвес мурнунда акша шыгжадып чорбаан кижи болза, бодунуң счёдунун дугаары деп каан черге «Чаа» деп сөстү бижиир.

Ажаалга кассалары бухгалтерия дамчыштыр келген түүнү доп-дорзан салыкчының шыгжамырынга кадын каар болгаш кажан салыкчы боду келирге кирген түүнү оон ажаалга депторинге немей бижип бээр.

Шак ынчалдыр шыгжамырын чоорту көвүдедип турган бистиң дыка хөй салыкчыларывыс улуг өртектиг чүүлдерни садып ап, курортларга дыштанып ап болур арганы чедип алганнар. Чижээлээрге, У. Скрипоченко хеп шкавын, комодту, мотоциклди, база М. Музыченко хеп чуур машинаны, күскү тонну, чагыны дээш өске-даа херектиг чүүлдерни садып алганнар. Ындыг чижектерни хөйү-биле адап болур.

Ажаалга кассалары өлүүн каш хевирлериниң салыгларын хүлээп ап турарлар. Оларның ең-не делгеренгейи —негээнинге чедир салыышкын. Ол салыышкынга акшаның шыгжаар үезин көргүспес. Салыкчы кижи бодунуң туралааны-биле шыгжамырын кайы-даа үеде ап болур, база немей салып болур. Ындыг салыышкынның үезинде салыкчы чылда 2 хуу орулганы бодунга алыр.

Ажаалганын база бир хевири — далаштыг салыышкын. Хуусаалыг салыышкыннарга акшаны алды айдын эвээш эвес үеде шыгжадыр. Салыкчы чылда оон 3 хуу орулганы алыр.

Оон аңгыда агар-санның счёдунга акшаны шыгжадып болур. Ынчан салыкчыга ажаалга депторин эвес, акша үндүрүп алырының майын болгаш саналга депторин бээр. Ындыг салыышкындан чылда 2 хуу орулганы салыкчы алыр.

Ойнаашкынныг салыышкыннар база бар. Ынчан салыкчылар хуулуг орулгаларны албайн, ойнап алырындан орулганы киирип ап турарлар. Ойнаашкынныг салыышкыннарның тиражы чылда ийи катап, апрель болгаш октябрь айларда үнер.

Бо чылдың апрельдиң 4-те Кызылга ойнаашкынныг салыышкыннарның 41 дугаар тиражының ойнаашкыны болуп эрткен.

Дыка хөй ойнакчылар чартык чылда арткан шыгжамырынга хамаарыштыр 25 хуудан 200 хуу чедир ойнап алганнар. Ойнап алган акшаның түүү түгле Кызылдың ажаалга кассаларынга 3000 рубль ажыг түүнүг болган.

Бодунуң артыкшылдыг акшазын күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг облигациязынга тудары хамаатыларга база кончуг ажыктыг.

Ол чээлини 1947 чылдың төнчүзүнде 20 чыл хуусаалыг кылдыр үндүрген. Ол үенин иштинде оон 40 кол болгаш 20 немелде тиражтары үнер.

Бо чылда үнген 2 тиражтарга түгле кызылчылар безин 4000 хире рубльди ойнап алганнар.

Ойнап алган облигациялар оон ыңай ойнаашкынга киришпес апаар. Ынчангаш 3 хуулуг облигацияларның ниити саны чыл бүрү эвээжеп турар болгаш ойнап алырының саны чыл бүрү көвүдээр апаар. Бо чылдаганнардан 3 хуулуг облигацияларны тудары ең-не ажыктыг апар чыдар.

Моон алгаш көөрге, акшаны кассага чыылдырар чорук чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш салыкчының материалдыг деннелин бедидеринге чугула ажыктыг болур.

З. ПОДСАДНИКОВА,
ажаалга кассазының эргелекчизи.

Республикага АГААР-ВОЙДУСТУҢ байдалы

Бөгүн республикага көжүп турар булуттарлыг хүн болур, чамдык черлерге хар чаар, Кызылга чаашкын шоолуг эвес болур. Хат ой-тавында, чоорту дыңзыыр. Агаарның температураазы: республикага—0—5, а Кызылга—0—2 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Кинотеатрларга

АПРЕЛЬ 26-ДА

«НАИЫРАЛ»: «Соок далай» 10, 12, «Үшкү тайм» (делгем экранныг) 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Делегей чемпиону» 11.15, 3.15, 9.15, «Балыкчының оглу» 5.15, 7.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ара соксаттынган ыр» 11.15, 1.15, «Цирк» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Лукашаларга бактажыышкын» 2.30, «Быжыг бодалды ажып эртип турда» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

Кызыл горпозунга ажылдадыр дараазында мергежилдериниң кижилери негеттинип турар: садыгжылар, буфетчиктер, юрист эртемниг кижи, ажылчыннар, техниктиг ажылчыннар, бухгалтерлер, мотороллёрлар башкарыкчылары, дүржүлгалыг машинакчы.

ГОРПОНУҢ КАДР КИЛДИЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кулумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23—54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизинин 25-38, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт база культура амыдырал килдистериниң 22-64, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00158. Чагыг № 122. Культура министерствозунуң типографиязы